

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

Západní zeď v Jeruzalémě

Ota Wohlmuth

Plzeň 2020

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra blízkovýchodních studií

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Blízkovýchodní studia

Diplomová práce

Západní zeď v Jeruzalémě

Ota Wohlmuth

Vedoucí práce:

Mgr. Zbyněk Tarant, Ph.D.

Katedra blízkovýchodních studií

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2020

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2020

.....
Ota Wohlmuth

Rád bych na tomto místě poděkoval panu Mgr. Zbyňku Tarantovi, Ph.D., za odborné vedení, cenné připomínky a čas, který mi věnoval při psaní diplomové práce.

OBSAH

POZNÁMKA K PŘEPISŮM SLOV	1
ÚVOD	3
1 HISTORIE JERUZALÉMSKÝCH CHRÁMŮ	5
1.1 První jeruzalémský chrám.....	5
1.2 Druhý jeruzalémský chrám	10
1.2.1 Perské období	10
1.2.2 Helénské období.....	13
1.2.3 Makabejské povstání a Hasmoneovci	14
1.2.4 Římané	16
2 ZÁPADNÍ ZEĎ DRUHÉHO JERUZALÉMSKÉHO CHRÁMU ...	19
2.1 Období do počátku islámu	19
2.2 Islámská nadvláda během středověku.....	23
2.3 Osmanské období.....	27
2.4 Britské období	28
2.5 Jordánské období	30
2.6 Izraelské období.....	31
3 ZÁPADNÍ ZEĎ V IZRAELSKÉM NÁRODNÍM ÉTOSU	39
3.1 Úloha Západní zdi v sionismu.....	39
3.2 Vnímání Západní zdi po roce 1967	40
4 ZVYKLOSTI A RITUÁLY	46
4.1 Svátky slavené u Západní zdi.....	50
4.2 Izraelské obranné síly.....	51
5 SPRÁVA A ŘÍZENÍ.....	54
5.1 Ženské hnutí Women of the Wall.....	58
6 ÚLOHA ZÁPADNÍ ZDI V SOUDOBÉ IZRAELSKÉ POLITICE .	62
ZÁVĚR	66
POZNÁMKY	69
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ.....	70
RESUMÉ	83
PŘÍLOHY	85

POZNÁMKA K PŘEPISŮM SLOV

Jestliže v souslovích Západní zed' příp. Zed' nářků panuje v češtině shoda na psaní velkého, resp. malého písmena v tomto spojení a neobjevují se varianty jako Západní Zed' či Zed' Nářků, bohužel nelze to samé konstatovat o jeruzalémských chrámech. V publikacích se objevují snad veškeré možné kombinace velkých a malých písmen, které nejsou konzistentní ani v rámci jediného konkrétního textu.¹ Slovník spisovného jazyka českého uvádí v tomto případě *jeruzalémský chrám*,² kdežto v praxi se lze setkat v hojně míře se všemi možnými variantami. Přibude-li do spojení ještě přívlastek první nebo druhý, počet možných kombinací velkých a malých písmen se dále zvyšuje. Příručka Ústavu pro jazyk český ohledně psaní názvů chrámů neuvádí v dlouhém výčtu příkladů jediný nekřesťanský, jako kdyby žádné jiné ani neexistovaly, přičemž rotundám se věnuje velice obšírně. Z pravidel lze ale vyvodit, že by *chrám* měl být psán s malým písmenem.³ Protože se všemi těmito pojmy v textu pracuji, cítím potřebu způsob jejich psaní definovat hned na začátku práce. Jelikož se u označení jiných chrámů z oblasti Předního východu neobjevuje velké písmeno ve slově *chrám*,⁴ dovoluji si pro přehlednost v celé práci psát samostatně stojící slovo *chrám* výhradně s malým písmenem, obdobně jako je to v uvedených publikacích, ať už se bude jednat o kterýkoli chrám⁵. Přesto se domnívám, že psaní velkého písmene se objevuje v mnohých pramenech z důvodu nepsaného pravidla, podle kterého se ten jeruzalémský či židovský chrám odlišuje od ostatních právě tímto velkým písmenem.⁶ Analogicky tedy *Šalomounův chrám*, resp. *Herodův chrám*. Velkého písmene užívám jen v případě vžitého názvu

¹ ČEJKA, M., *Izrael a Palestina*, str. 16-17. Autor na jedné straně uvádí *První Chrám*, na následující straně píše *Druhý chrám*. Na str. 44 pro změnu píše opět *Druhý Chrám*.

² Ústav pro jazyk český. Slovník spisovného jazyka českého: Heslo "Jeruzalém".

³ Ústav pro jazyk český. Velká písmena – stavby a jejich části, stanice a zastávky.

⁴ CHARVÁT, P., NOVÁKOVÁ, N., heslo „Chrám“, str. 140-142.

⁵ RENDTORFF, R., *Hebrejská bible a dějiny: úvod do starozákonní literatury*, str. 61.

⁶ TYDLITÁTOVÁ, V., *Dějiny přemýšlení o náboženství a víře*, str. 34.

První / Druhý (jeruzalémský) chrám,⁷ neboť řadová číslovka zde označuje název konkrétní myšlené stavby.⁸ Zkratky biblických knih používám v poznámkách pod čarou podle ČEP,⁹ obdobně tak nakládám s názvy jednotlivých starozákonních knih.

Při transkripci hebrejských výrazů do češtiny, které uvádím v některých důležitých příkladech v závorkách za českým termínem, vycházím z pravidel uvedených ve standardní publikaci *Judaismus od A do Z*.¹⁰ Domnívám se, že uvedený způsob transkripce je nejvhodnější možný pro českého čtenáře neznalého hebrejštiny. Ačkoli nereflektuje rozdíl mezi určitými konsonanty v hebrejštině, který však při čtení mnohdy zaniká, jedná se o nejjednodušší možný přepis, který současně zachovává původní výslovnost. Zároveň, přečte-li tuto transkripci hebrejštiny neznalý člověk, bude mu zcela rozuměno. V těchto prepisech používám malá písmena, neboť neexistuje pravidlo, podle kterého by bylo možné určit, které písmeno má být v transkripci velké. Výše uvedená příručka je v tomto směru zcela nekonzistentní a velká písmena v transkripci jediného výrazu uvádí pokaždé jinak.¹¹ Proto používám malých písmen, neboť z hebrejštiny, která velká a malá písmena nerozlišuje, nelze tuto skutečnost odvodit.

---

⁷ Jako je použito např. v GILBERT, M., *Izrael: dějiny*, str. 506.

⁸ Tento problém s psaním velkých a malých písmen, podobně jako ve slovech žid/Žid se vyskytuje pouze v češtině. Hebrejštiny nerozlišuje ve slovech velká a malá písmena, tudíž v jejím kontextu je zmíněný problém zcela irelevantní.

⁹ Český ekumenický překlad Bible.

¹⁰ NEWMAN, J.; SIVAN, G., *Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů*, str. 7-12.

¹¹ Srov. např. NEWMAN, J.; SIVAN, G., *Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů*, str. 59 (*Har ha-bajit*) a tamtéž str. 243 (*Har ha-Bajit*) nebo GOLD, D., *Boj o Jeruzalém: radikální islám, Západ a budoucnost Svatého města*, str. 93, kde je velikost písmen v prepisech nekonzistentní dokonce v rámci jednoho arab. sousloví na jediné straně oné knihy.

ÚVOD

Smyslem a cílem této případové studie je poskytnout přehledný obraz vnímání Západní zdi v Jeruzalémě. V dílčích kapitolách budou přestaveny dějiny, symbolika a současná úloha svatého místa judaismu. Budou zde prezentovány zdroje, ze kterých je význam tohoto místa vyvozován, jeho vnímání během středověku a raného novověku až po současný stav. Pro pochopení celého kontextu a vývoje vnímání svatého místa budou nejprve stručně představena období, ve kterých stál První a Druhý jeruzalémský chrám, jehož dochovaným pozůstatkem je právě Západní zeď. Zejména během období Druhého chrámu budou sledovány zásadní události, mající význam na vnímání středobodu Izraele ležícího v Jeruzalémě. Od roku 70 o. l. budou posléze představeny časové úseky, během kterých se správa Západní zdi, potažmo Jeruzaléma, přesouvala postupně od Římanů k muslimům, resp. Osmanům, včetně přihlídnutí ke krátkému období křižáckých výprav během středověku.

Studie se dále bude zabývat vnímáním Západní zdi během rodícího se sionistického hnutí, které své ambice na Palestinu představilo ještě před zásadní změnou mocenského uspořádání v oblasti po první světové válce. V následující kapitole bude zachycena přítomnost Velké Británie v regionu a vytvoření Britského mandátu Palestina, během kterého docházelo k vytváření precedencí souvisejících se Západní zdi, z nichž mnohé přetrvávají až dodnes. Dále bude sledováno období od vzniku samostatného izraelského státu a především události spojené s klíčovým rokem 1967, během kterého židovský stát dobyl Staré město v Jeruzalémě a Západní zeď se tak stala jeho součástí. Od tohoto přelomového roku bude reflektován bouřlivý vývoj, během kterého se Západní zeď stala jedním z ústředních témat v Izraeli a na jehož formování měly vliv rozličné složky a skupiny obyvatelstva.

Samostatná kapitola bude věnována úloze Západní zdi v soudobém izraelském národním étosu právě s ohledem na zásadní změny prodělané od roku 1967. Specifické zvyklosti a rituály, které bývají s návštěvou svatého místa spojeny, budou rovněž rozebrány, a to především v kontextu svátků a dalších zvláštních příležitostí, během kterých místa využívají příslušníci Izraelských obranných sil nebo vysocí státní představitelé. V následující kapitole bude rozebrán způsob správy a řízení svatého místa s ohledem na současné roztržky mezi organizací Western Wall Heritage Foundation a reformním židovským hnutím Women of the Wall. Rovněž budou představeny události spojené se Západní zdí, které rezonovaly uvnitř nejvyšší izraelské politiky v uplynulých dekáдах. V souvislosti s nejnovějšími událostmi budou rozebrány změny, které nastaly po zvolení Donalda Trumpa americkým prezidentem a angažování jeho administrativy v řešení izraelsko-palestinského konfliktu, kam problémy týkající se Západní zdi rovněž spadají.

Práce si neklade za cíl být úplnou, neboť sledované období zaujímá takřka dvě tisíciletí, byť mnohé z těchto úseků jsou jen velice obtížně doložené, jde-li o Západní zeď. Většina textu tedy bude věnována historii uplynulého půldruhého století, neboť během ní místo prodělalo řadu změn a získalo tolik nových konotací, že jejich množství může jen stěží soupeřit s některými předešlými obdobími.

1 HISTORIE JERUZALÉMSKÝCH CHRÁMŮ

Západní zed' (hebr. *ha-kotel ha-ma'aravi*), v českém jazykovém prostředí známá spíše jako *Zed' nářků*, je do dnešních dnů dochovanou opěrnou hradební zdí, která zůstala spojena se zničeným Druhým jeruzalémským chrámem (hebr. *bejt ha-mikdaš ha-šeni*). Aby bylo možné porozumět, proč je její význam natolik zásadní pro současnost, je nejprve vhodné uvést, jaké události tomuto Druhému jeruzalémskému chrámu předcházely, a proč je ostatně nazýván až druhým v pořadí.

1.1 První jeruzalémský chrám

Šalomoun, syn židovského krále Davida, který sjednotil během své vlády (přibližně v letech 1004 – 965 př. o. l.) dvanáct kmenů Izraele, se zapsal do historie zejména jako stavitel Prvního jeruzalémského chrámu (hebr. *bejt ha-mikdaš*), zvaného také na jeho počest Šalomounův.¹² V průběhu svého panování učinil izraelské království srovnatelné s dalšími významnými politickými útvary v regionu, mj. podporou mezinárodního obchodu s kovy, což vedlo k zlepšení ekonomické situace starověkého království.¹³

Avšak uvedený Šalomounův chrám nebyl prvním svatostánkem, který byl zbudován v Zemi izraelské. Když se Židé poprvé vrátili pod vedením Jozua do Země zaslíbené, nechal tento vůdce zbudovat oltář Bohu na vrcholu hory Ébal v Samaří.¹⁴ Později se konaly každoroční poutě do Šíla¹⁵ a do Kirjat-jearímu, kde byla Hospodinova schrána uložena.¹⁶ V tomto okamžiku se zdá, že nebylo stěžejní, aby Hospodinova schrána neboli Archa úmluvy, byla držena na některém konkrétním místě. Nebylo zde ani jediné ústřední místo, které by bylo prohlášeno za ohnisko kultu.

---

¹² ČEJKA, M., *Izrael a Palestina*, str. 16.

¹³ Biblické období, *Velvyslanectví Státu Izrael v České republice*.

¹⁴ Joz 8,30.

¹⁵ 1S 1,3.

¹⁶ 1S 7,2.

Ačkoli byla Archa úmluvy přenesena do Jeruzaléma již na počátku vlády krále Davida,¹⁷ úloha vybudovat svatostánek pro přechovávání této schrány byla určena Hospodinem až jeho synovi.¹⁸ Podle židovské tradice je Chrámová hora (hebr. *har ha-bajit*), kde měl být onen svatostánek zbudován Šalomounem, ztotožněna s místem, na kterém měl Abrahám nechat obětovat svého syna Izáka, avšak žádný biblický zdroj neposkytuje potvrzení o tomto spojení.¹⁹ Hospodin pouze přikazuje, aby se třikrát ročně konala pouť na místo, které On vyvolí, avšak nijak jej nespecifikuje.²⁰ Chrámová hora je rovněž ztotožněna s biblickou horou Moria.²¹ Patrně to byl král David, kdo vybral místo pro plánovaný chrám, avšak jako bojovník a válečník nemohl tento svatostánek míru zbudovat, pročež se tohoto úkolu zhostil až jeho syn. Ten se ujal vlády přibližně roku 967 př. o. l. v pouhých šestnácti letech. Jeruzalém se stal za jeho panování hlavním městem království rozkládajícího se od Damašku až po Eilat. Ve městě nechal zbudovat královský komplex. Sjednotil Chrámovou horu, Ophel – místo, kde byl vybudován administrativní komplex, a Davidovo město do jediné soustavy, oddělené od zbytku města hradbou.²² Chrám byl postaven na místě, které jeho otec zakoupil od krále Aravny.²³

Šalomoun pověřil stavbou chrámu fénické stavitele, které vedl Chíram z Týru, odkud byl ostatně dopravován i stavební materiál nejvyšší kvality. Stavba trvala několik let, přičemž velikostí měla zaujímat poloviční velikost královského paláce. Král zároveň nechal vystavět i příbytek pro svou ženu a celý komplex staveb byl ve své době v regionu nepochybně velice působivým lidským výtvozem.²⁴ Zdá se, že architektura Prvního chrámu vycházela z tehdejších kenaanských vzorů a tradic, a to jak vnější strukturou, tak také pokud šlo o náboženský a symbolický význam

---

¹⁷ 1S 6.

¹⁸ 2S 7,13.

¹⁹ SHALEM, Y., Jerusalem in the First Temple period (c.1000-586 B.C.E.).

²⁰ Dt 16,16.

²¹ ČEJKA, M., *Izrael a Palestina*, str. 44.

²² SHALEM, Y., Jerusalem in the First Temple period (c.1000-586 B.C.E.).

²³ 2S 24,24.

vnitřního depozitáře. K syntéze zmiňovaných vzorů a tradic docházelo v hlavním městě Izraelského království i na jiných místech, o čemž svědčí text Tanachu. Z textů současně vyplývá, že Šalomounův počín nebyl úplnou novostavbou, neboť na místě zřejmě stál už jebúsejský chrám. Nicméně cílem zachovaných zpráv bylo patrně bagatelizovat toto před-chrámové období a učinit Šalomounovo počínání jedinečné a novátorské.²⁵ Archeologové neobjevili prakticky žádné pozůstatky Prvního jeruzalémského chrámu, mj. i z důvodu zvětšení oblasti Chrámové hory, které učinil o přibližně devět století později král Herodes, čímž zničil tehdejší zbytky některých budov.²⁶

Ačkoli se žádné přímé pozůstatky Prvního jeruzalémského chrámu nedochovaly, byly objeveny některé neméně zajímavé artefakty ze stejného období. V Židovské čtvrti byla odkryta přibližně 65 metrů dlouhá a 7 metrů široká zeď procházející několika domy. Pravděpodobně pochází z doby krále Azarjáše, který město opevnil. Neobvyklou šířku hradby lze vysvětlit absencí přirozených překážek v tomto místě. Ještě zajímavějším je vodovodní tunel, který nechal prokopat král Chizkijáš před rokem 701 př. o. l. Ve skále ražený tunel je přes 500 metrů dlouhý, místy úzký tak, že se jím člověk sotva protáhne. Vodu přivádí z pramene Gíchónu do Davidova města.²⁷ Chizkijášův tunel je dodnes funkčním a lze jím projít, čí spíše se probrodit vodou, která místy sahá až k pasu. Sklon tunelu činí na celé délce jen několik decimetrů, což je pro průtok vody dostačující. V samotném tunelu byl objeven nápis, s jehož kopií je možné se seznámit přímo na místě. Taktéž si lze při průchodu tunelem povšimnout pasáží, ve kterých proběhly při pracích směrové i výškové korekce a pozornému návštěvníkovi neunikne ani pasáž, kde se obě čety, které kopaly tunel proti sobě, setkaly.²⁸

---

²⁴ 1Kr 7.

²⁵ RENDTORFF, R., *Hebrejská bible a dějiny: úvod do starozákonní literatury*, str. 61.

²⁶ SHALEM, Y., Jerusalem in the First Temple period (c.1000-586 B.C.E.).

²⁷ 2Pa 32,30 srov. SHALEM, Y., Jerusalem in the First Temple period (c.1000-586 B.C.E.).

²⁸ Viz Obrázek č. 1.

Zásadní zvrát v pojmání tradice Šalomounova chrámu by ovšem mohl přinést nedávný archeologický nález, na kterém nedaleko Jeruzaléma pracuje tým českých archeologů spolu s izraelskými kolegy. Právě Češi na místě zvaném Tel Moca učinili na jaře 2019 překvapivý objev, když v rámci záchranného průzkumu narazili na stavbu, která odpovídá biblickému popisu chrámu. Z Izraelské památkové správy dokonce zaznívají hlasy, že by se dokonce mohlo jednat přímo o První jeruzalémský chrám, jelikož půdorys, motivy a sloupy před vchodem odpovídají přesně známému popisu. Téma je v Izraeli rozporuplné, neboť by celá skutečnost mohla znamenat, že se původní biblický Jeruzalém nacházel jinde, než ten současný. Na lokalitě byly rovněž nalezeny symboly různých božstev, což poněkud nabourává některé idealizované představy o monoteistickém charakteru náboženství v oné době. Archeologové budou pracovat na místě ještě několik let s cílem učinit nalezený chrám přístupný veřejnosti.²⁹

Po smrti izraelského krále Šalomouna se království rozpadlo na severní Izrael a jižní Judsko, ve kterém se nacházel Jeruzalém. Vzniknuvší útvary se dostaly do područí okolních států, zejména Egypta, Asýrie a později Babylonie.³⁰ Severní Izraelské království zaniká na konci 8. století př. o. l. po vpádu Asyřanů. Ačkoli podle židovské tradice tvořil Šalomounův chrám jádro tehdejšího náboženství, zdá se, že až teprve ke konci 7. století př. o. l. se v jižním Judském království za krále Jóšijáše objevila snaha přesunout těžiště rituálu výhradně do chrámu v Jeruzalémě, což je poněkud v rozporu s pozdější idealizací období Šalomounova království.³¹ Ukazuje se totiž, že za jeho vlády byly rovněž tolerovány kulty cizích bohů. Tato tolerance nebyla ústupkem vůči jeho manželkám, které pocházely z rozličných oblastí, kde byla uctívána různá božstva, a kterým Šalomoun nechal zbudovat obětiště ve svém království. Ve skutečnosti šlo o pragmatický politický krok, neboť ona božstva

---

²⁹ MACHÁČEK, Š., Češi vykopávají v Izraeli chrámový komplex.

³⁰ NOVÁKOVÁ, N.; PECHA, L.; RAHMAN, F., *Dějiny Mezopotámie*, str. 115.

³¹ PAPOUŠEK, D., *Pád Jeruzalémského chrámu a konec světa*, str. 7-8.

pocházela z loajálních a spřátelených zemí.³² V době vlády krále Achaze došlo patrně k umístění asyrského oltáře podle vzoru z Damašku přímo do Šalomounova chrámu. Tento počín byl jedním z několika, které lze označit za politické gesto, neboť spíše než snaha o narušení Hospodinova kultu v chrámu se jednalo o pragmatický počín. V tomto případě šlo o ústupek asyrskému králi Tiglat-pilešarovi.³³ Jošijášova reforma se objevila pravděpodobně jako důsledek rozšíření Judského království na sever do míst zaniklého Izraelského království. V té době ochabovala moc Asýrie, čímž bylo toto rozšíření možné a zároveň se objevily naděje na znovuoobnovení dřívějšího nerozděleného království. Reforma spočívala ve zrušení všech kultických obětí mimo Jeruzalém. Tato událost je spojována s nalezením svitku s pravděpodobným jádrem pozdějšího Deuteronomia. Naděje na znovuoobnovení království vzaly za své po bitvě u Megidda roku 609 př. o. l., kdy král Jóšijáš podlehl Egyptu, z jehož vazalství se Judské království nevymanilo až do zničení Prvního chrámu.³⁴ První jeruzalémský chrám byl zničen podle židovské tradice 9. dne měsíce avu 586 př. o. l. babylonskými vojsky. Perspektivou tehdejšího pozorovatele byl jeruzalémský Bůh poražen babylonským bohem Mardukem.³⁵ Babylonský král Nabukadnezar II. nechal chrám vypálit a zničit, a obdobně naložil i s celým hlavním městem Judského království, Jeruzalémem.³⁶

Obyvatelstvo Jeruzaléma bylo částečně deportováno už před konečným pádem a dobytím v roce 586 př. o. l., neboť král Sidkijáš byl dosazen na trůn babylonským panovníkem Nabukadnezarem II., který již roku 597 př. o. l., kdy poprvé do Jeruzaléma přitáhl se svým vojskem, nechal část vyšších vrstev obyvatelstva odvést do Babylonie. Roku 586 př. o. l. byl pak Sidkijáš zmrzačen spolu s vybranými hodnostáři, kteří byli popraveni, a kromě určité části níže sociálně postaveného obyvatelstva,

---

³² SADEK, V., heslo „Šalomoun“, str. 364.

³³ 2Kr 16,10-18.

³⁴ HELLER, J., heslo „Jóšijáš“, str. 164.

³⁵ PAPOUŠEK, D., Pád Jeruzalémského chrámu a konec světa, str. 7-8.

³⁶ HELLER, J., CHARVÁT, P., heslo „Jeruzalém“, str. 162-163.

jich bylo opět několik tisíc deportováno do Babylonie.³⁷ Zdá se však, že deportace obyvatelstva způsobila nárůst sociální koheze, neboť do pozadí ustoupily mezilidské roztržky a potřeba ochránit vlastní náboženskou a národní pospolitost se stala důležitou. Během takřka půl století trvajících zajetí si odvedenci z Jeruzaléma v mnohých případech vybudovali v Babylonii významná postavení, neboť šlo především o intelektuální elitu, která nebyla určena k otrockým pracím.³⁸ K soudržnosti deportovaných přispěl i fakt, že byli v Babylonii usazováni hromadně a nedošlo tak k zásadnímu roztroušení exulantů.³⁹ Deportace sloužila, podobně jako v případě asyrského vyvrácení severního Izraelského království roku 722 př. o. l., především k preventivnímu potlačení separatistických tendencí, v rámci kterých bylo usilováno o nezávislost na okolních říších. Šlo tedy o dobový mírový nástroj, alespoň z pohledu Babyloňanů, jak udržet v rozlehlých a dobytých oblastech klid.⁴⁰

1.2 Druhý jeruzalémský chrám

1.2.1 Perské období

Babylonská říše na podzim roku 539 př. o. l. došla svého konce, když perské vojsko v čele s králem Kýrem II. dobylo bez zásadního odporu zmíněnou oblast. Ve srovnání s vlastním panovníkem Nabonidem spatřovalo demoralizované babylonské obyvatelstvo v perských dobyvatelích osvoboditele.⁴¹ Avšak než došlo ke zhroucení Babylonie následkem perského tažení a vnitropolitického chaosu, který je spojován s posledním babylonským panovníkem, stihlo babylonské zajetí formovat a ovlivnit rodící se judaismus zásadním způsobem, který je patrný až do dnešní doby. Jelikož byl chrám zničen a exulanti nemohli přinášet oběti Hospodinu, vliv kněžstva tím logicky výrazně poklesl a těžiště rituálního života se ocitlo především v rodinách. Institucionalizovaná oběť spojená

³⁷ RENDTORFF, R., *Hebrejská bible a dějiny: úvod do starozákonní literatury*, str. 80-82.

³⁸ TYDLITÁTOVÁ, V., *Dějiny přemýšlení o náboženství a víře*, str. 35.

³⁹ RENDTORFF, R., *Hebrejská bible a dějiny: úvod do starozákonní literatury*, str. 86.

⁴⁰ SHALEM, Y., *Second Temple Period (538 B.C.E. to 70 C.E.) Persian Rule*.

⁴¹ NOVÁKOVÁ, N.; PECHA, L.; RAHMAN, F., *Dějiny Mezopotámie*, str. 165.

s jediným chrámem se zde transformuje vlivem jeho absence do osobní roviny, kde niterný vztah s Bohem jednotlivce přejímá funkci dřívější obětní praxe. Do popředí se dostává též morálka, která slouží jako jeden ze stavebních kamenů světa. Zároveň dochází k zobecnění platnosti židovského náboženství v globálním kontextu, neboť již není praktikováno výhradně v Zemi zaslíbené. Tím dochází k zpretrhání některých vazeb na původní místo vzniku. Dřívější lokální obětní kult a učení nyní zaujímají všestranný přístup, kterým se je možné řídit. Ukazuje se, že budoucí události spojené s Druhým chrámem neměly zásadnější destruktivní vliv na toto pojetí.⁴²

Biblická legenda hovoří o tom, že již v prvním roce své vlády král Kýros II., který byl pověřen a zaúkolován Hospodinem, vyzval všechny jeho lid, aby se vydal do Jeruzaléma a vystavěl tam spolu s ním chrám právě Hospodinovi.⁴³ Jeho umístění ve městě mělo být stejné jako u předešlého. Zmíněny jsou jeho rozměry a taktéž použitý stavební materiál. Stavba chrámu měla být zaplácena z perské královské pokladny a rovněž do něj měly být vráceny zlaté a stříbrné předměty zcizené Nabukadnezarem II.⁴⁴ Jejich souhrnný počet měl činit 5400.⁴⁵ Sdělení knihy Ezdráš je možné konfrontovat s obsahem známého Kýrova válce a někteří badatelé srovnáním dochází k závěru,⁴⁶ že lze obě sdělení považovat za historicky hodnověrná, neboť se forma, či jiné okolnosti shodují. V obou pramenech babylonský Marduk, resp. judský Hospodin oslovují mj. Kýra přímo jménem. Z textu vyplývá, že král Kýros II. choval respekt nejen vůči kultu boha Marduka v Babylonu, ale i vůči jiným lokálním božstvům, v tomto případě k judskému Hospodinu.⁴⁷ V knize Izajáš o Kýrovi Hospodin hovoří dokonce jako o pomazaném.⁴⁸ Na 31. a 32. řádku onoho Kýrova válce je uvedeno: „(...) jejíž svatyně již dříve

⁴² TYDLITÁTOVÁ, V., *Dějiny přemýšlení o náboženství a víře*, str. 37.

⁴³ *Ezd* 1,1-3.

⁴⁴ *Ezd* 6,3-5.

⁴⁵ *Ezd* 1,11.

⁴⁶ FINKEL, I., *The Cyrus Cylinder: The Great Persian Edict from Babylon*, str. 120.

⁴⁷ FINKEL, I., *The Cyrus Cylinder: The Great Persian Edict from Babylon*, str. 120.

⁴⁸ *Iz* 45,1.

*zchátraly, bohové, kteří v nich žili, a pro ně vytvořili trvalé svatyně. Shromáždil jsem všechn jejich lid a vrátil jej do jeho obydlí.*⁴⁹

Poté, co byli babylonští exulanti, vedeni Šéšbasarem⁵⁰ a Zerubábelem,⁵¹ přivedeni zpět do Jeruzaléma, byl nejprve zbudován oltář na původním místě tak, aby bylo možné obětovat Hospodinovi.⁵² Stavba Druhého chrámu trvala šest let a započala v roce 521 př. o. l. Pozdržela ji počáteční roztržka mezi předáky ze sousedních provincií. Ti adorovali u perského krále Dareia I., který proto výstavbu nejprve dočasně pozastavil. Umístění Druhého chrámu bylo stejné jako Prvního, přičemž už zde neexistoval královský palác v jeho těsném sousedství. Jeho postavení nad městem pak z důvodu absence onoho paláce působilo dojmem, že je Druhý chrám přístupnější prostému lidu, neboť První chrám působil spíše jako soukromé obětiště určené pro královský palác.⁵³ Třetího dne měsíce adaru roku 516 př. o. l. byla stavba Druhého chrámu dokončena.⁵⁴ Z dostupných pramenů vyplývá, že v chrámu chybělo vybavení, které se nacházelo ve zničeném Šalomounově chrámu. Schrána smlouvy mohla být ukryta ještě před zničením Prvního chrámu, avšak zcela jistě se v tom znovuobnoveném už nenacházela.⁵⁵ Podle proroka Jeremjáše nemá být Schrána smlouvy Hospodinovy už znovu zhotovena, ani připomínána.⁵⁶ Patrně chyběl i náprstník Božích rozhodnutí s losy urím a tumím,⁵⁷ jak vyplývá z líčení knihy Ezdráš.⁵⁸ Na rozdíl od Schrány smlouvy byla později pravděpodobně znovu zhotovena menora, neboli sedmiramenný svícen a umístěna do chrámu pro jeho vnitřní osvětlení.⁵⁹

---

⁴⁹ Asian Art Museum. Translation of the Cyrus Cylinder.

⁵⁰ *Ezd* 1,11.

⁵¹ *Ezd* 2,2.

⁵² *Ezd* 3,2-3.

⁵³ SHALEM, Y., Second Temple Period (538 B.C.E. to 70 C.E.) Persian Rule.

⁵⁴ *Ezd* 6,15.

⁵⁵ *2Mak* 2,4-6.

⁵⁶ *Jr* 3,16.

⁵⁷ *Ex* 28,30.

⁵⁸ *Ezd* 2,63.

⁵⁹ *1Mak* 4,49-50.

Až do konce vlády Peršanů byli Židé loajální k jejich vládě a většinu období od roku 538 do roku 333 př. o. l. lze charakterizovat jako období náboženské autonomie a míru. Dokazují to i některé archeologické nálezy z oné doby, které poukazují na to, že guvernéri Judska byli Židé. Rovněž východní brána Chrámové hory byla zvána Súskou, což odkazovalo na hlavní město Persie. V tomto období byly na chrámu provedeny určité opravy, stejně jako na vodovodních kanálech nacházejících se v jeho okolí.⁶⁰

1.2.2 Helénské období

Změnu s sebou přinesl Alexander Veliký a spolu s ním řecký vliv, který jeho příchodu do oblasti Judska ještě předcházela, jak dokládají archeologické nálezy.⁶¹ Podle historika Josepha Flavia i pozdější rabínské tradice se setkal Alexander s jeruzalémským veleknězem, který mu vyšel naproti, aby předešel zničení města. Podle některých historiků je to však spíše jen legenda a k setkání došlo blíže k přímoří v oblasti Kfar Saba, kde si Židé vymohli právo dodržovat nadále své tradice a zákony výměnou za přijetí svrchovanosti Alexanderovy nadvlády.⁶² Po jeho smrti nastoupili k vládě jeho diadochové, čímž období relativního klidu v Jeruzalémě skončilo.⁶³ Po boji mezi Ptolemaiem I. a Antigonem I. ovládl oblast Ptolemaios, protože Jeruzalém spadl pod jeho nadvládu roku 320 př. o. l.⁶⁴ Obyvatelstvo mělo být deportováno, avšak o ničení chrámu se zde nehovoří.⁶⁵ V oblasti proběhla řada nerozhodných bitev a Jeruzalém se stal malým vazalským útvarem, v němž vládl velekněz, přičemž město bylo hlídáno vojenskou posádkou Ptolemaiovců. Seleukovec Antiochos III. nakonec Jeruzalém roku 198 př. o. l. dobyl a v první dekádě století ponechal městu autonomii. Situace se obrátila po porážce v Malé Asii, po které byli Seleukovci nuceni platit velké prostředky kvůli své prohře. Jeho

⁶⁰ SHALEM, Y., Second Temple Period (538 B.C.E. to 70 C.E.) Persian Rule.

⁶¹ SCHÄFER, P., *Dějiny Židů v antice: od Alexandra Velikého po arabskou nadvládu*, str. 15.

⁶² SCHÄFER, P., *Dějiny Židů v antice: od Alexandra Velikého po arabskou nadvládu*, str. 19-20.

⁶³ 1Mak 1,7-9.

⁶⁴ SCHÄFER, P., *Dějiny Židů v antice: od Alexandra Velikého po arabskou nadvládu*, str. 24.

⁶⁵ Zach 14,2.

nástupce Seleukos IV. se pokusil chrám vyrabovat.⁶⁶ Seleukovské období je charakteristické vnitřními rozpory ohledně velekněžského panování a rovněž výraznými helénistickými vlivy, které do Jeruzaléma pronikaly. Nedaleko chrámu byl zřízen gymnasion, klasický helénistický útvar, určený především k posílení fyzické zdatnosti jedinců, přičemž v oblasti duchovní je jasně patrná fragmentace obyvatelstva na různé náboženské, sociální a politické proudy či skupiny.⁶⁷ Antiochos IV. pak vyloupil chrám v letech 169 a 168 př. o. l., když podnikl vojenské tažení do Egypta.⁶⁸ Z chrámu uloupil zlaté a stříbrné vybavení, čímž se velice pyšnil.⁶⁹ Během svého třídního řádění nechal zabít či zotročit na 80 tisíc obyvatel.⁷⁰ Jeruzalém v té době zažíval krušné období. Roku 167 př. o. l. zde byla Antiochem IV. umístěna vojenská posádka ve zbudované pevnosti Akra. Výrazný podíl nežidovského obyvatelstva způsobil, že se chrám stal majetkem všech, vč. nežidů, čímž můžeme období považovat za vítězné z pohledu helenizačních snah. Zároveň už není možné hovořit o autonomii či náboženské svobodě pro Židy.⁷¹ Chrámové oběti byly zanedbávány a místo toho se kněží věnovali hodu diskem.⁷² Antiochos IV. zničil městské hradby, znovu poničil chrám a nechal jej zasvětit Diovi Olympskému. Židovské náboženství bylo krutě potlačeno a trestáno smrtí. Obřizka, svěcení šabatu a držení Tóry bylo zakázáno a Židé byli přinuceni k praktikování modloslužebnictví anebo konzumaci vepřového masa.⁷³

1.2.3 Makabejské povstání a Hasmoneovci

Doposud není jasné, zda uvedené zákazy a potlačování židovského náboženství vyvolaly povstání, dnes nazývané po Judovi Makabejském, nebo zda toto povstání ony zákazy zapříčinily. Zdá se však, že boje mezi

⁶⁶ SHALEM, Y., *Second Temple Period (538 B.C.E. to 70 C.E.) Persian Rule.*

⁶⁷ SCHÄFER, P., *Dějiny Židů v antice: od Alexandra Velikého po arabskou nadvládu*, str. 46.

⁶⁸ GOODBLATT, D., *Historical Perspectives: From the Hasmoneans to Bar Kokhba in the Light of the Dead Sea Scrolls*, str. 47.

⁶⁹ *1Mak 1,20-24.*

⁷⁰ WELLNER, L. V., *Ptolemaiovci: z makedonských hor na trůn faraonů*, str. 235.

⁷¹ SCHÄFER, P., *Dějiny Židů v antice: od Alexandra Velikého po arabskou nadvládu*, str. 50-51.

⁷² *2Mak 4,13-16.*

⁷³ WELLNER, L. V., *Ptolemaiovci: z makedonských hor na trůn faraonů*, str. 235.

židovskými povstalci na jedné straně a Antiochem IV. spolu s aristokratickými a helenizovanými Židy na straně druhé, probíhaly od roku 167 do 25. dne měsíce kislevu 164 př. o. l.⁷⁴ Když se nakonec vojsko dostalo na Chrámovou horu, našlo zpusťošený a znesvěcený chrám.⁷⁵ Juda nechal chrám znovu zasvětit⁷⁶ a podle známého příběhu je od té doby slaven svátek Chanuka.⁷⁷ V následujících letech dochází ke konsolidaci moci do rukou Makabejců a zároveň s tím ke spojení funkce velekněze, vojevůdce a knížete do jedné osoby, přičemž se jedná o funkci dědičnou. Dochází také ke zformování shromáždění lidu a Judsko se vymaňuje z moci Seleukovců.⁷⁸ Výsledkem této konsolidace je pak vláda Hasmoneovců, jejíž počátek lze charakterizovat několika boji o Jeruzalém, které se odehrály v letech 162, 141 a 134 – 132 př. o. l. V dalších dekádách se stal znovu hlavním městem útvaru srovnatelného svou rozlohou s Izraelským královstvím v dobách krále Šalomouna. Na počátku prvního století př. o. l. byla zahájena rekonstrukce městských hradeb, které v části kopírovaly hradby z období Prvního chrámu. Hasmoneovští panovníci, tedy velekněží a vojenští vůdci v jedné osobě, zvýšili prestiž Druhého chrámu ve své době. Oblast jižně od chrámu byla vyrovnána, pevnost Akra z doby Seleukovců byla srovnána se zemí a byly obnoveny cisterny pod Chrámovou horou. Podle některých historiků je popis chrámu, nacházející se v Mišně v traktátu Midot (česky *rozměry*), který je součástí oddílu Kodašim (česky *svatosti*), shodný s tím, jak chrám vypadal v tomto období.⁷⁹ Avšak většina dostupných zdrojů uvádí, že popis chrámu v onom traktátu Mišny je deskripcí až po Herodově přestavbě, o které se zmíníme níže.

Mezi významné Hasmoneovce, kteří se v první polovině 1. století př. o. l. vystřídali ve vládnutí v oblasti, patřil Jan Hyrkán I., který využil mocenských rozporů v Sýrii a podnikl výboje vůči Samařanům. Po jeho

---

⁷⁴ SHALEM, Y., Second Temple Period (538 B.C.E. to 70 C.E.) Persian Rule.

⁷⁵ 1Mak 4,38.

⁷⁶ NOSEK, B.; DAMOHORSKÁ, P., *Židovské tradice a zvyky*, str. 230.

⁷⁷ 2Mak 1,18.

⁷⁸ SCHÄFER, P., *Dějiny Židů v antice: od Alexandra Velikého po arabskou nadvládu*, str. 66.

smrti v roce 104 př. o. I. došlo k dynastickým zmatkům a na trůnu se střídali panovníci, kteří přijímali často řecká jména. Když pak roku 76. př. o. I. usedla na trůn vdova Alexandra po králi Janájovi, neboli Alexandrovi, úřad velekněze, který byl ztotožněn s vladařským titulem, musel zastávat její syn Aristobúlos II.⁸⁰

1.2.4 Římané

Nezávislost vybojovaná na Seleukovcích neměla dlouhého trvání. Do oblasti roku 63 př. o. I. přitáhly římské legie vedené Pompeiem, který Jeruzalém dobyl, avšak úřad velekněze ponechal bratrovi Aristobúla II., Janu Hyrkánovi II.⁸¹ Jejich bratrská roztržka byla ostatně příčinou Pompeiova zásahu, neboť se k němu jakožto arbitrovi odvolali. Judsko bylo následně svěřeno do správy římských legátů. Z hlediska jeruzalémského chrámu je v tomto období stěžejní postavou Herodes, který byl roku 40 př. o. I. jmenován formálně králem Judska. Fakticky toho dosáhl až roku 37 př. o. I., když Jeruzalém dobyl.⁸²

Jeho rozsáhlá stavební činnost po celém Judsku a přestavba jeruzalémského chrámu budí dokonce v některých badatelích potřebu označovat jím zrekonstruovaný a rozšířený chrám za Třetí a odlišovat jej tak od Druhého, který nazývají Zerubábelův. Mimo to se pak často hovoří o Herodově chrámu. Na rekonstrukci, kterou přislíbil roku 22 př. o. I. se podílelo tisíce řemeslníků a vyškolených kněží, kteří pracovali tak, aby nedošlo při přestavbě a rozšíření k znesvěcení chrámu.⁸³ Přestavba měla velikost stavby zdvojnásobit při zachování původních proporcí. Jako stavebního materiálu bylo použito bílého kamene se zlatými ozdobami a tradičně také cedrového dřeva na střešní konstrukce.⁸⁴

⁷⁹ SHALEM, Y., Second Temple Period (538 B.C.E. to 70 C.E.) Persian Rule.

⁸⁰ CHLUBNÝ, J., Antický svět: Židé.

⁸¹ CHLUBNÝ, J., Antický svět: Židé.

⁸² STEMBERGER, G., *Klasické židovství: kultura a historie rabínské doby*, str. 19.

⁸³ JAROLÍMKOVÁ, S., *Světové osobnosti, jak je (možná) neznáte 1*, str. 234.

⁸⁴ NEWMAN, J.; SIVAN, G., *Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů*, str. 59-60.

Na Chrámové hoře se nacházelo celkem pět bran vedoucích k chrámu.⁸⁵ Dvě z nich se nacházely na jihu, jedna na západě, na severu byla umístěna brána, která se však nepoužívala a konečně východní brána, která směřovala k Olivové hoře a rovněž perským Súsám, a využíval ji velekněz.⁸⁶ Na nádvoří chrámu pak vedlo celkem sedm dalších bran.⁸⁷ Chrámová hora se rozkládala na ploše 500 krát 500 loktů,⁸⁸ tedy asi 250 krát 250 metrů, přičemž nejpoužívanější a zároveň nejrozlehlejší byla jižní oblast.⁸⁹ Obětní oltář měl rozměry 32 krát 32 loktů, tedy asi 16 krát 16 metrů. Byl z něj vyveden odtokový systém pro krev, která směřovala do údolí Kidrónu.⁹⁰ Na základě popisu, který je v traktátu Midot rozdělen na pět částí, byla podoba Druhého chrámu a jeho okolí rekonstruována. Plastický model této stavby je možné shlédnout v Izraelském muzeu v Jeruzalémě.⁹¹

Když král Herodes skončil roku 4 př. o. l., převzal správu Judska Řím prostřednictvím svých prokurátorů. Ti pak zažehli svou nepopulární správou jiskru odporu postupně mezi většinu proudů tehdejšího obyvatelstva, což vedlo k židovské válce počínající rokem 66 o. l. I přes počáteční částečné úspěchy Židů nakonec syn nastoupivšího římského císaře Vespasiana, Titus, 9. dne měsíce avu roku 70 n. l. vyplenil chrám a Jeruzalém se ocitl kompletně v rukou Římanů.⁹² Svědectvími porážky jsou Titův oblouk v Římě, který podává zprávu o triumfu Římanů v Judeji, či mince ražené jím a jeho otcem, na kterých je nápis „Poražená Judea“. Když pak o tři roky později padla i poslední židovská pevnost Masada, židovská válka skončila.⁹³

Z ekonomického hlediska plnil chrám důležitou funkci. Byly zde uloženy zlaté předměty a rovněž inkasované prostředky z chrámové

---

⁸⁵ *Mishnah Middot* 1,1.

⁸⁶ *Mishnah Middot* 1,3.

⁸⁷ *Mishnah Middot* 1,4.

⁸⁸ 1 loket je přibližně 50 cm.

⁸⁹ *Mishnah Middot* 2,1.

⁹⁰ *Mishnah Middot* 3,1-2.

⁹¹ Viz Obrázek č. 2.

⁹² STEMBERGER, G., *Klasické židovství: kultura a historie rabínské doby*, str. 19.

daně, což z něj dělalo největší židovskou finanční instituci své doby. Z daně byl logicky provozován velmi drahý provoz chrámu, na kterém se podílelo přinejmenším několik tisíc kněží a pomocného personálu. Podle některých zdrojů došlo k výraznému poklesu ceny zlata v Asii poté, kdy byl chrám roku 70 o. l. vydrancován a zničen.⁹⁴ Katastrofa byla natolik velká, že se tento rok bral jako počátek letopočtu, neboť je uváděno na některých místních náhrobcích „od zničení Chrámu“.⁹⁵ Zničení chrámu je označováno hebr. jako *churban*, neboli zkáza, a to jak Prvního, tak Druhého. S datací dějin právě od této katastrofy se lze v židovském diskurzu setkat i dnes.⁹⁶ Od tohoto okamžiku také hovoříme o počínajícím rabínském judaismu, neboť chrámová oběť již nebyla nikdy znovu obnovena a těžiště náboženství se přesouvá mimo chrám, tedy do prostředí synagogy. Tam přebírají svou úlohu od kněží rabíni.⁹⁷

---

⁹³ SHALEM, Y., *Aelia Capitolina, Jerusalem as a Roman Pagan City*.

⁹⁴ JAROLÍMKOVÁ, S., *Světové osobnosti, jak je (možná) neznáte 1*, str. 237.

⁹⁵ STEMBERGER, G., *Klasické židovství: kultura a historie rabínské doby*, str. 20.

⁹⁶ NEWMAN, J.; SIVAN, G., *Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů*, str. 62.

⁹⁷ SLÁDEK, P., *Malá encyklopedie rabínského judaismu*, str. 12.

2 ZÁPADNÍ ZEĎ DRUHÉHO JERUZALÉMSKÉHO CHRÁMU

Zničení Druhého chrámu římskými legiemi bylo fatální. Ze zrekonstruovaných budov na Chrámové hoře zbyla pouze část západní opěrné zdi, o které hovoříme jako o Západní zdi.⁹⁸

2.1 Období do počátku islámu

Záhy po roce 70 o. l. byla římská provincie Judea přejmenována na Syria Palaestina prokurátorem Severem. S výjimkou 9. avu, kdy byl chrám zničen a na jehož místě Římané posléze postavili sochu Jupitera, Židé nesměli vstupovat do města. Přestože byl Jeruzalém dobyt, stejně tak jako některé další zbytky protiřímského odporu později, např. Masada, propukla další židovská vzpoura mezi lety 115 – 117 o. l. Byla však potlačena císařem Traianem. Jeho následovník císař Hadrianus navštívil roku 130 o. l. Jeruzalém a rozhodl o obnově města jako římské kolonie Aelia Capitolina. Roku 132 o. l. pak vypuklo povstání Bar Kochby, které bylo přes prvotní úspěchy vzbuřenců potlačeno Římany roku 135 o. l. Na mincích, které nechal vůdce povstalců razit, se objevuje chrám, jehož obnova byla očekávána.⁹⁹ S potlačením povstání také mizí i naděje na obnovu chrámu a přesouvají se vlivem vznikuvšího rabínského judaismu do období mesiášského věku.¹⁰⁰

Přestavění Jeruzaléma po vzoru římských měst, jeho přejmenování, umístění soch na místo chrámu a zákaz obřizky, byly Hadriánovy prostředky, jak zničit dlouhotrvající vazbu mezi Židy a městem. Vedle Jupiterovy sochy umístil Hadrianus na Chrámovou horu také svou vlastní skulpturu. Čtvercový půdorys Starého města (hebr. *ha-ir ha-atika*) je do dnešní doby svědectvím římské přítomnosti, stejně tak 4 brány (Damašská, Jaffská, Sionská a Lví), které v každé straně čtverce existovaly už v tehdejší době. Část jedné ze dvou hlavních ulic, která

⁹⁸ SHALEM, Y., Aelia Capitolina, Jerusalem as a Roman Pagan City.

⁹⁹ STEMBERGER, G., *Klasické židovství: kultura a historie rabínské doby*, str. 23-25.

¹⁰⁰ SLÁDEK, P., *Malá encyklopedie rabínského judaismu*, str. 103.

vedla od Damašské brány a zasahovala do dnešní Židovské čtvrti, byla objevena po roce 1967. Tato třída, zvaná Cardo, sloužila jako nákupní část města.¹⁰¹ Po restaurování části dřívějšího římského „bulváru“ bylo Cardo znovu obnoveno.¹⁰² V druhé polovině 2. stol. o. l. a ve století následujícím umožňovali římscí císaři Židům sporadicky návštěvu sousední Olivové hory a někdy dokonce i Chrámové hory pro vykonání modliteb. Podle křesťanských pramenů pak byla možnost zakoupení si povolení modlit se u Západní zdi ve 4. stol. o. l. velmi komplikovanou, zvláště pak na výročí 9. avu.¹⁰³

Podle rabínského judaismu byla Boží přítomnost (hebr. *šechina*) po zničení chrámu nadále přítomna v Západní zdi.¹⁰⁴ Dokládá to následující midraš: „*Hospodin je ve svém svatém chrámu, Hospodin má trůn svůj na nebesích. Jeho oči hledí, jeho pohled zkoumá lidské syny.*“¹⁰⁵ *Když Izrael činí vůli Hospodinovu „Pán je ve svém svatém chrámu“, a když nečiní jeho vůli „Pánův trůn je v nebi“. Rabi El'azar řekl: „Ať už je svatý chrám zničen nebo není, Boží přítomnost jej neopouští, neboť je psáno: „Hospodin mu řekl: „Vyslyšel jsem tvou modlitbu a tvou prosbu, s kterou ses na mne obrátil. Oddělil jsem jako svatý tento dům, který jsi vybudoval, a dal jsem tam spočinout svému jménu navěky. Mé oči i mé srdce tam budou po všechny dny.“*¹⁰⁶ *Rovněž je psáno: „Pozvedám hlas k Hospodinu, a on ze své svaté hory mi už odpovídá.“*¹⁰⁷ *Přestože je to jen hora, udržuje svou svatost. Rabi El'azar řekl: „pohled, co jest psáno“. „...sijónská dcero, neboť teď musíš vyjít z města a bydlet na poli...“*¹⁰⁸ *Je to psáno jako Má Přítomnost (šechinati), přestože je zničena, Má Přítomnost tam zůstává. Rabi Acha řekl: „Boží Přítomnost nikdy neopustila Západní zeď, jak je*

¹⁰¹ SHALEM, Y., Aelia Capitolina, Jerusalem as a Roman Pagan City.

¹⁰² Viz Obrázek č. 3.

¹⁰³ HERTZBERG, A., JUDAISM AND THE LAND OF ISRAEL, str. 79.

¹⁰⁴ GOLD, D., *Boj o Jeruzalém: radikální islám, Západ a budoucnost Svatého města*, str. 61.

¹⁰⁵ Ž 11,4.

¹⁰⁶ 1Kr 9,3.

¹⁰⁷ Ž 3,5.

¹⁰⁸ Mi 4,10.

psáno: „Hle, právě stojí za naší zídou, nahlíží do oken, dívá se mřížovím.“¹⁰⁹(...)¹¹⁰

Přesto se zdá, že ačkoli platil římský zákaz, podle kterého nesměli v Aelii Capitolině žít Židé, existovala tu skupina, která zde přebývala.¹¹¹ Skupina je označována jako „Truchlící na Sionu“ (hebr. *avelej cion*)¹¹² a nebyla definována příliš zřetelnými předpisy, kterými by se řídila. Pro příslušníky byl však typický asketický způsob života, který naplňovaly především modlitby.¹¹³ Zde je rovněž pravděpodobně doba, od které je možné datovat alternativní název Západní zdi, tedy Zeď nářků. Truchlící Židé předčítali u Západní zdi z knihy Pláč Jeremjášův každoročně 9. avu a odtud se nejspíše vžilo ono označení.¹¹⁴

Roku 313 o. l. došlo k vydání Ediktu milánského císařem Konstantinem I., čímž se křesťanství stalo prakticky státním náboženstvím do té doby pohanské Římské říše. Když se pak roku 325 o. l. konal Nikajský koncil, jeruzalémský biskup Marcarius informoval císařovu matku Helenu o neutěšeném stavu svatých míst v Jeruzalémě. Následně Helena navštívila Jeruzalém a údajně zde našla relikvií kříže, čímž se stalo město centrem poutí, a získalo tak významu pro křesťanství.¹¹⁵ Když roku 361 o. l. nastoupil císař Julianus Apostata, zdálo se, že chrám bude znovu obnoven.¹¹⁶ Přestože uznával Hospodina za nejvyššího boha, nebyl pro něj Bohem jediným. Jelikož viděl paralelu mezi chrámovým kultem Židů a kultu řeckými, a sympatizoval s těmito myšlenkami, distancoval se od křesťanů, kterými byl označován jako odpadlík. Roku 362 o. l. měl povolit výstavbu chrámu v Jeruzalémě, avšak neexistují pro to žádné hodnověrné prameny. V květnu roku 363 o. l. měla být zahájena

¹⁰⁹ Pís 2,9.

¹¹⁰ Midrash Tehillim 11,4.

¹¹¹ STEMBERGER, G., *Klasické židovství: kultura a historie rabínské doby*, str. 26.

¹¹² Iz 61,3.

¹¹³ BLOCH, A. P., *The Biblical and Historical Background of Jewish Customs and Ceremonies*, str. 371.

¹¹⁴ GOLD, D., *Boj o Jeruzalém: radikální islám, Západ a budoucnost Svatého města*, str. 61.

¹¹⁵ SHALEM, Y., *Sancta Hierosolymitana - Jerusalem in the Byzantine Period (324 C.E. - 638 C.E.)*.

¹¹⁶ JAROLÍMKOVÁ, S., *Světové osobnosti, jak je (možná) neznáte 1*, str. 234.

stavba, avšak oblast postihlo zemětřesení a práce byly zastaveny. Jelikož Julianus téhož roku zahynul v Persii a žádný z jeho následovníků na znovuoobnovení chrámu nepracoval, zůstal tento počín pouhou historickou zprávou.¹¹⁷ Patrně z této doby pochází vyrytý nápis verše z knihy Izajáš, který je na jednom z kamenných bloků Západní zdi.¹¹⁸ Podle pozdější tradice nebyla Západní zeď zničena, neboť byla stavěna z darů od chudých, zatímco ostatní zdi chrámu byly postaveny z darů bohatých a proto neunikly zničení.¹¹⁹

Roku 429 o. l. došlo ke zrušení Nejvyššího židovského soudu (hebr. *sanhedrin*), který v zemi působil od zničení Druhého chrámu.¹²⁰ Před zničením Jeruzaléma roku 70 o. l. působil tento náboženský institut jako součást chrámu. Jeho úlohu posléze převzala učenecká centra v Římě spravované provincií.¹²¹ Zánikem tohoto vedoucího institutu přišli Židé v zemi o jednotné vedení, které se přesunulo do Babylonie. Rovněž došlo k rozdělení římské provincie Syria Palaestina na tři regiony, ve kterých vedoucí roli pro Židy zaujaly školy v Caesarei, potažmo Tiberiadě.¹²² Z pramenů vyplývá, že manželka císaře Theodosia II., zvaná Aelia Eudokia, vyhověla žádosti Židů a povolila jim návštěvu Jeruzaléma. Zdá se, že Židům bylo umožněno se opětovně ve městě usadit a setrvat zde až do konce římského panování, neboť prameny hovoří o útocích křesťanů na Židy z té doby, což by potvrzovalo výše uvedenou zprávu.¹²³

Jisté naděje pro Židy přinesl konflikt mezi Římany¹²⁴ a Peršany probíhající od roku 565 o. l. V něm Židé stáli na straně Peršanů, neboť

¹¹⁷ STEMBERGER, G., *Klasické židovství: kultura a historie rabínské doby*, str. 32-33.

¹¹⁸ BAHAT, D., *The Illustrated Atlas of Jerusalem*, str. 75.

¹¹⁹ SHALEM, Y., *Sancta Hierosolymitana - Jerusalem in the Byzantine Period (324 C.E. - 638 C.E.)*.

¹²⁰ KRUPP, M., *Osmnáct století Izraele*, str. 49.

¹²¹ SLÁDEK, P., *Malá encyklopedie rabínskému judaismu*, str. 189-191.

¹²² KRUPP, M., *Osmnáct století Izraele*, str. 49.

¹²³ SHALEM, Y., *Sancta Hierosolymitana - Jerusalem in the Byzantine Period (324 C.E. - 638 C.E.)*.

¹²⁴ Roku 395 o. l. došlo k rozdělení Římské říše na východní a západní část. Východní část se nadále označovala jako Římská říše, přestože se v ní fakticky už Řím nenacházel, proto je rovněž od této doby pro odlišení nazývána také jako Byzantská, podle starověkého názvu svého hlavního města Konstantinopole.

římské podrobení a byrokracie v předešlých staletích dozajista nepřidaly impériu na pozitivní reputaci. Do Jeruzaléma Peršané vstoupili roku 614 o. l., a byli přivítání odporem křesťanů, který však záhy potlačili a město dobyli. Došlo tak k podobné situaci, která nastala před více jak tisíciletím. Peršané svěřili opět Jeruzalém Židům, což však trvalo jen do roku 617 o. l. Mesiášská očekávání vystřídala brzy opět římská nadvláda, které se město nevyhnulo po perském stažení roku 628 o. l. Došlo k potrestání Židů za podporu Peršanů, především kvůli křesťanům, kteří za to horovali u císaře Hérakleia.¹²⁵ Rovněž docházelo k nuceným konverzím ke křesťanství a útekům, při kterých se někteří Židé spojili s muslimy, kteří do oblasti Syropalestiny začali právě touto dobou pronikat.¹²⁶

Na Chrámové hoře se na sklonku panování Římanů rozkládala skládka a navezená zemina.¹²⁷ Nebylo to nic překvapujícího v kontextu křesťanství, a proto lze příčinu vyvodit teologicky. Ježíš prorokoval, že Jeruzalém i chrám budou srovnány se zemí.¹²⁸ Ačkoli byla Chrámová hora odsunuta do pozadí z hlediska náboženského významu pro křesťany, došlo ke konci panování Římanů v Jeruzalémě k nejrůznějším významným stavebním projektům. Zdá se, že populace města v této době činila přibližně 60 000 obyvatel.¹²⁹

2.2 Islámská nadvláda během středověku

Podle islámské tradice došlo roku 620 k „noční cestě“ proroka Muhammada do „nejvzdálenější mešity“ (arab. *al-aqsá*). Přestože dle ranějších interpretací byla tato mešita v nebi, došlo později k přijetí výkladu, že ona koránská noční cesta se uskutečnila do Jeruzaléma. Muhammadův okřídlený kůň zvaný Buráq byl při této cestě podle moderní tradice uvázan ke kruhu, který měl být u Západní zdi.¹³⁰ Přestože není

¹²⁵ STEMBERGER, G., *Klasické židovství: kultura a historie rabínské doby*, str. 36-37.

¹²⁶ KRUPP, M., *Osmnáct století Izraele*, str. 55.

¹²⁷ GOLD, D., *Boj o Jeruzalém: radikální islám, Západ a budoucnost Svatého města*, str. 99-100.

¹²⁸ L 21,6 nebo Mk 13,2.

¹²⁹ SHALEM, Y., *Sancta Hierosolymitana - Jerusalem in the Byzantine Period (324 C.E. - 638 C.E.)*.

¹³⁰ GOLD, D., *Boj o Jeruzalém: radikální islám, Západ a budoucnost Svatého města*, str. 92.

v Koránu lokalita oné „nejvzdálenější mešity“ výslovně uvedena a v raných počátcích islámu se mělo toto místo nacházet v Kúfě, došlo do konce 7. století ke ztotožnění Jeruzaléma s onou událostí, přičemž o tom nepanovaly v islámské tradici žádné pochybnosti.¹³¹

Během islámské expanze z Arabského poloostrova došlo k uzavření spojení s Židy na jihu dnešního Jordánska. Jelikož římské zacházení se Židy v Palestině bylo násilné, došlo u nich k pragmatickému spojení s muslimskými dobyvateli. Jeruzalém se ocitl v rukou muslimů roku 638, další města v Palestině pak nejpozději roku 640.¹³² Jeruzalém byl dobýván již od roku 637, avšak nelze konstatovat, že by mezi Židy panovaly výrazně optimistické nálady nebo úvahy o možné samostatnosti.¹³³ Město dobyl v pořadí druhý islámský chalífa Umar ibn al-Chattáb. Podmaněnému obyvatelstvu města měla být zaručena ochrana za podmínky placení daně (arab. *džizja*).¹³⁴ O tom, co vše chalífa Umar dělal v Jeruzalémě, hovoří prameny různě. Měl vstoupit na Chrámovou horu, kterou nechal očistit, k čemuž snad dokonce donutil křesťany. Rovněž zde nechal vystavět mešitu ze dřeva s kapacitou několika stovek věřících, jež se nacházela na jižním cípu hory. Ony podmínky pro obyvatelstvo města zprvu zahrnovaly i ustanovení, podle kterého v Jeruzalémě nesměl žít žádný Žid, což patrně prosazoval křesťanský patriarcha Sofronios. Tato „Umarova smlouva“ byla později oběma signatáři revidována, neboť zde bylo povoleno usazení 70 židovských rodin z Galileje.¹³⁵ Podle dobových zpráv byla Židům povolena stavba synagogy, která snad měla ležet přímo na Chrámové hoře, případně v těsné blízkosti Západní zdi.¹³⁶ Umar učinil z Jeruzaléma hlavní město arabské Palestiny. Chrámovou horu začali Arabové nazývat *al-*

---

¹³¹ SHALEM, Y., *The Early Arab Period - 638-1099*.

¹³² KRUPP, M., *Osmnáct století Izraele*, str. 58.

¹³³ STEMBERGER, G., *Klasické židovství: kultura a historie rabínské doby*, str. 37.

¹³⁴ SHALEM, Y., *The Early Arab Period - 638-1099*.

¹³⁵ GOLD, D., *Boj o Jeruzalém: radikální islám, Západ a budoucnost Svatého města*, str. 99-100.

¹³⁶ KRUPP, M., *Osmnáct století Izraele*, str. 64.

haram aš-šaríf a vedle Mekky a Medíny se stala pro muslimy posvátným místem.¹³⁷

Když se k moci dostali Umajjovci, nechal chalífa Abdulmalik ibn Marwán roku 685 vystavět v Jeruzalémě budovu, kterou dnes nazýváme Skalní dóm (arab. *masdžid qubbat as-sachra*, hebr. *kipat ha-sela*). Svatyně s půdorysem osmiúhelníku leží na Chrámové hoře nad skálou, ze které měl podle islámské tradice prorok Muhammad vystoupat na nebesa, kdežto podle židovské tradice zde měl Abrahám nechat obětovat svého syna Izáka. Svatyně měla konkurovat monumentálním křesťanským stavbám, které se tehdy nacházely v Jeruzalémě. Někdy bývá stavba nesprávně označována jako Umarova mešita. Mohutná kopule prodělala řadu přestaveb, nyní je pokryta zlatým plechem, který na stavbu daroval jordánský král Abdulláh. Zlatomodrá budova Skalního dómu se nachází zhruba uprostřed Chrámové hory.¹³⁸

Ibn Marwánův nástupce, umajjovský chalífa al-Valíd I., nechal na jižním cípu Chrámové hory v místě, kde stála dřevěná mešita už z doby chalífy Umara, vystavět novou kamennou mešitu (arab. *al-masdžid al-aqsá*). Stavba byla inspirována byzantskou architekturou, resp. bazilikou. Mešita, která stojí dodnes, prodělala během své existence řadu rekonstrukcí. Zejména pak z důvodu dvou zemětřesení, která ji v letech 747 a 1033 zcela zničila. Al-Valídova stavba byla mnohem větší, než je tomu dnes a spolu se Skalním dómem se staly dominantami Jeruzaléma.¹³⁹ Ruku v ruce s tím ale uvadly židovské naděje na znovuvybudování chrámu, neboť Umajjovci oběma stavbami Chrámovou horu zcela zabrali a poselství vyplývající z tohoto rozhodnutí bylo zřejmé – učinit z Jeruzaléma baštu muslimů. Z jejich pohledu se jednalo o vlastní způsob „obnovy“ chrámu.¹⁴⁰

---

¹³⁷ UN SECURITY COUNCIL., *REPORT*, str. 11.

¹³⁸ SHALEM, Y., *The Early Arab Period - 638-1099*.

¹³⁹ MOURAD, S. A., heslo „AQSA MOSQUE“, str. 50-51.

¹⁴⁰ KRUPP, M., *Osmnáct století Izraele*, str. 64-65.

S koncem Umajjovců a nástupem Abbásovců lze konstatovat, že zájem o Jeruzalém silně ochladl. Dokonce natolik, že chalífa al-Mansúr odmítal financovat znovuvybudování mešity al-Aqsá, která byla zničena zemětřesením v roce 747. Ještě předtím, než město poprvé dobyli křižáci, dostal se Jeruzalém na konci 10. století do područí egyptských Fátimovců. Jejich vztah k Židům byl zpočátku příznivý, avšak za chalífy al-Hakíma docházelo opět k pronásledování.¹⁴¹

Podle dobových zpráv rabínů se zdá, že v 10. a 11. století se Židé mohli modlit u Západní zdi, opravovat ji a rovněž k ní konat každoroční poutě.¹⁴² V tomto období se také objevuje arabský název pro Jeruzalém – *al-Quds*, znamenající *svatý*, což je obdobné hebrejskému *ha-kadoš*. Dosvědčují to dokumenty nalezené v Káhirske genize.¹⁴³ Chrám samotný se pak do arabštiny překládá jako *bajt al-maqdis*, příp. *bajt al-muqaddas*.

15. července 1099 po týdnech dobývání padl Jeruzalém do rukou křižáků. Podle dobových zpráv při obraně města Židé spolupracovali s muslimy a rovněž se objevily mesiášské naděje pramenící ze strastí, kterým byli Židé vystaveni po celé Evropě během prvního křižáckého tažení. Židovská populace Jeruzaléma byla po dobytí města upálena při hromadném masakru a ti, kteří unikli, byli zotročeni.¹⁴⁴ Podle zprávy Benjamína z Tudely, který město navštívil v polovině 12. století, byli ve městě pouze židovští barvíři.¹⁴⁵ Ostatní Židé se mohli do města vrátit až když jej 2. října 1187 dobyl Ajjúbovec Saladin se svým vojskem.¹⁴⁶ Ajjúbovci tak učinili ještě jednou roku 1244 a křižáky z města vyhnali i podruhé, avšak zanedlouho se Jeruzalém dostal pod správu egyptských Mamlúků. Za jejich vlády nemělo město hradby, které byly zničeny roku 1219 a jejich rekonstrukce podle dobových pramenů nebyla na pořadu dne. Očitá svědectví, která plynou ze zpráv z let 1481 a 1488 dokládají,

¹⁴¹ GOLD, D., *Boj o Jeruzalém: radikální islám, Západ a budoucnost Svatého města*, str. 106-107.

¹⁴² UN SECURITY COUNCIL., *REPORT*, str. 11.

¹⁴³ SHALEM, Y., *The Early Arab Period - 638-1099*.

¹⁴⁴ KRUPP, M., *Osmnáct století Izraele*, str. 74-75.

¹⁴⁵ EISENSTADT, D., *Mamluke and Early Ottoman Jerusalem*.

že ani po více jak čtvrt tisíciletí nebyly hradby města obnoveny. Avšak na Chrámové hoře byla aktivita Mamlúků znatelná. Sultán Bajbars nechal v polovině 13. století zrekonstruovat vnější zdi Skalního dómu. Jeho nástupce pak nechal obnovit jižní zeď Chrámové hory. Kupole mešity al-Aqsá a Skalního dómu získaly dokonce nové pokrytí zlatem.¹⁴⁷

2.3 Osmanské období

Roku 1516 egyptské Mamlúky porazili osmanští Turci vedeni sultánem Selimem I. Ještě téhož roku vstoupili do Jeruzaléma a jejich správa trvala příštích 400 let. S jejich příchodem souvisí znovupostavení městských hradeb, které nechal obnovit syn Selima I., Sulejmán Nádherný, a které Staré město obklopují dodnes.¹⁴⁸ Sultán Jeruzalém hospodářsky pozvedl a rovněž populace města prudce vzrostla. K Židům se choval vstřícně a korektně. Za jeho vlády byly kromě jiného vybudovány židovské osady u Galilejského jezera. Tuto výstavbu zajišťoval prostřednictvím svého rádce Josefa Nasiho. Modlitba u Západní zdi byla oficiálně povolena.¹⁴⁹ V blízkosti místa měla být poté zprovozněna jakási modlitební místnost, avšak ještě předtím byly ze Západní zdi odstraněny sutiny a trosky.¹⁵⁰

Z historického spisu s názvem Trosky Jeruzaléma z roku 1631, kdy byla židovská obec ve městě nejpočetnější v porovnání se zbytkem země, vyplývá, že Západní zeď byla v tomto období velmi frekventovaným místem židovských poutníků. Uvádí se: *„Ve městě našeho Pána teď žije více našich lidí než kdy dříve od doby, kdy byl Izrael vyhnán ze své země. Každý den přichází mnoho Židů, aby zde zůstali, dále přicházejí poutníci, aby se modlili k Tomu, kdo přebývá za zdí, a pohlédli do Boží tváře...“*¹⁵¹ Zejména z posledních slov tohoto dobového svědectví je patrné, že

¹⁴⁶ GOLD, D., *Boj o Jeruzalém: radikální islám, Západ a budoucnost Svatého města*, str. 110.

¹⁴⁷ EISENSTADT, D., *Mamluke and Early Ottoman Jerusalem*.

¹⁴⁸ EISENSTADT, D., *Mamluke and Early Ottoman Jerusalem*.

¹⁴⁹ GOLD, D., *Boj o Jeruzalém: radikální islám, Západ a budoucnost Svatého města*, str. 116.

¹⁵⁰ KRÄMER, G., *A History of Palestine: From the Ottoman Conquest to the Founding of the State of Israel*, str. 25.

¹⁵¹ KRUPP, M., *Osmnáct století Izraele*, str. 105.

myšlenka přebývání Boží přítomnosti v Západní zdi byla stěžejním důvodem návštěvy posvátného místa.

Roku 1831 byl Jeruzalém dobyt egyptským místodržícím Muhammadem Alím. Pozdější britská přítomnost v Palestině má své počátky rovněž v tomto období, neboť roku 1838 byl v Jeruzalémě otevřen britský konzulát. Židům bylo umožněno provádět rekonstrukce synagog a rovněž byly zjednodušeny podmínky přístupu k Západní zdi. Roku 1840 obsadili Jeruzalém znovu Osmané, avšak výše uvedená opatření zrušena nebyla.¹⁵²

2.4 Britské období

První světová válka znamenala konec čtyřistaleté osmanské nadvlády v Palestině. Nejen samotné území Palestiny se dostalo pod správu Velké Británie, která byla v té době zároveň s tím zatažena do počínajícího sionisticko-palestinského konfliktu. V souladu s článkem 22 Versailleské smlouvy byla mandátní správa od 1. července 1920 v rukou Britů, což bylo o tři roky později schváleno i Radou Společnosti národů.¹⁵³ Máme-li ještě sumarizovat dlouhé období před příchodem Britů, během kterého byla Západní zeď majetkem muslimů, resp. muslimské nadace, tzv. waqfu, lze přes rozličné výše uvedené komplikace konstatovat, že Židům bylo umožněno vykonávat modlitby u Západní zdi.¹⁵⁴

Nechvalně známou postavou z období Britského mandátu byl jeruzalémský muftí Hadždž Amín al-Husajní. Do historie se zapsal především tím, že podněcoval nenávisť arabského obyvatelstva mandátní Palestiny vůči Židům. Využíval přitom přirozeného strachu lidí ze ztráty životního prostoru a ekonomických příležitostí v důsledku pokračující židovské imigrace. Napětí eskalovalo roku 1928, když se jeho prostřednictvím rozšiřovaly smyšlenky o údajně plánovaném obsazení mešity al-Aqsá na Chrámové hoře Židy. Na konci září téhož roku řídil

---

¹⁵² GOLD, D., *Boj o Jeruzalém: radikální islám, Západ a budoucnost Svatého města*, str. 121.

¹⁵³ BROŽ, I., *Arabsko-izraelské války: 1948-1973*, str. 12-13.

muslimskou konferenci, jejímž hlavním tématem byla otázka restrikcí vůči Židům, kteří se modlí u Západní zdi. Podle navrhovaných omezení měla být učiněna opatření vůči všem verbálním projevům Židů na posvátném místě.¹⁵⁵ Ostatně i dnes jsou hlasité modlitební projevy pro Židy zakázány, avšak pouze na Chrámové hoře.¹⁵⁶ Patrně v tomto roce byl poprvé učiněn pokus o separaci mužů a žen u Západní zdi, neboť zde Židé vyčlenili oddělený prostor pro každou skupinu zvlášť. Zdánlivě banální záležitost, která však na tomto citlivém místě neunikla ničím pozornosti, byla vnímána jako pokus o narušení status quo. Do situace se vložila i mandátní správa, která se postavila na stranu Arabů a separaci pohlaví zakázala. O podobné incidenty a narušování status quo ze všech zainteresovaných stran nebyla v této době nouze.¹⁵⁷

Negativní reakce z arabské strany zaznívaly i v následujícím roce 1929. V dopise z 1. června se Židů zastával vysoký komisař, který adoroval u muftího al-Husajního za možnost provádění modliteb bez verbálních omezení. 23. srpna téhož roku došlo k vzájemným násilnostem mezi skupinami Židů a Arabů poblíž Západní zdi.¹⁵⁸ Během tohoto incidentu, ve kterém byli angažováni militantní sionisté, zemřelo 133 Židů a 116 Arabů. Kvůli smrti řady obyvatel a rovněž kvůli předcházení budoucích nepokojů byla ustavena Mezinárodní vyšetřovací komise pro Západní zeď. Závěrečná zpráva vydaná na konci roku 1930 byla napsána tak, aby alespoň částečně uklidnila oba nesmiřitelné tábory. Židé měli mít přístup k Západní zdi v každém případě bez omezení a muslimům bylo přisouzeno její výlučné vlastnictví a rovněž přístup k ní. Podle zprávy byl úzký chodník před Západní zdí i přilehlá marocká čtvrt rovněž muslimským majetkem.¹⁵⁹

---

¹⁵⁴ ČEJKA, M., *Izrael a Palestina*, str. 45-46.

¹⁵⁵ GILBERT, M., *Izrael: dějiny*, str. 71.

¹⁵⁶ The Temple Mount, Jews and Debate, *Embassy of Israel*.

¹⁵⁷ ČEJKA, M., *Izrael a Palestina*, str. 45-46.

¹⁵⁸ GILBERT, M., *Izrael: dějiny*, str. 74.

¹⁵⁹ RICCA, S., *Heritage, Nationalism and the Shifting Symbolism of the Wailing Wall*, str. 171.

Západní zeď, tak jako další svatá místa nejen judaismu, měla být podle plánu OSN na rozdělení Palestiny z roku 1947 přístupná všem věřícím bez ohledu na vyznávanou víru. Vycházelo to z myšlenky internacionalizace Jeruzaléma. Vyhlášení Státu Izrael a následná arabsko-izraelská válka za nezávislost, probíhající mezi lety 1948 až 1949, způsobily, že onen plán OSN nebyl zrealizován.¹⁶⁰

2.5 Jordánské období

Bolestnou ztrátu pro nově vzniklý Stát Izrael představovaly události z 28. května 1948. Židovská čtvrť Starého města byla po dvou dnech dobyta Arabskou legií. Oblast si Jordánci podmanili při kapitulaci místního obyvatelstva. Smutným paradoxem tohoto vítězství jordánské Arabské legie je fakt, že se jednalo o jediný její faktický úspěch v Jeruzalémě. Z hlediska Izraele šlo o porážku fatální, neboť Západní zeď spolu se čtvrtí plnou židovských institucí, rovněž zabrali Jordánci.¹⁶¹

Poté, co Arabská legie obsadila východní Jeruzalém v roce 1948, následovalo období, ve kterém se Židé nesměli modlit u Západní zdi. Jordánci naložili se Židovskou čtvrtí Starého města nevybíravým způsobem a k obyvatelům, které vyhnali, nebrali taktéž přílišných ohledů.¹⁶² Ačkoli Jordánsko deklarovalo, že přístup k Západní zdi a rovněž na židovský hřbitov na Olivové hoře bude zaručen, skutečnost byla opačná. Mezi lety 1948 až 1967 Židé na tato místa nemohli.¹⁶³ Jordánskými úřady byl židovský význam Západní zdi marginalizován, pochopitelně ve prospěch arabského charakteru místa, o čemž svědčí např. dobové pohlednice.¹⁶⁴

Nebýt dokonaného atentátu na jordánského krále Abdulláha z července 1951, přístup do Starého města v Jeruzalémě mohl být

---

¹⁶⁰ KRUPP, M., *Dějiny státu Izrael: od založení do dneška (1948-2013)*, str. 35.

¹⁶¹ GILBERT, M., *Izrael: dějiny*, str. 204.

¹⁶² GOLD, D., *Boj o Jeruzalém: radikální islám, Západ a budoucnost Svatého města*, str. 10.

¹⁶³ KRUPP, M., *Dějiny státu Izrael: od založení do dneška (1948-2013)*, str. 35.

¹⁶⁴ RICCA, S., *Heritage, Nationalism and the Shifting Symbolism of the Wailing Wall*, str. 173.

dovolen Židům mnohem dříve. 13. prosince 1949 byla uskutečněna dohoda mezi jordánským králem Abdulláhem a armádním velitelem Moše Dajanem za izraelskou stranu, která však nikdy nevešla v platnost. Neratifikovaná mírová smlouva měla zajišťovat mír mezi státy, vzájemné uznání a rovněž mělo být dovoleno oběma stranám využívat některá místa svého souseda. Tajná jednání probíhala i v následujícím roce, avšak z důvodu vnitropolitických okolností v Jordánsku ji nebylo možné uzavřít.¹⁶⁵

2.6 Izraelské období

Devatenáct let po vyhlášení nezávislého státu byl Izrael vtažen do v pořadí již třetí války se svými arabskými sousedy. Nutno podotknout, že válku zahájil jako první především z taktických důvodů. Události, které následovaly, byly pro dospívající stát natolik zlomové, že jen sotva nalezneme významnější rok v moderních dějinách v kontextu Západní zdi, než byl právě rok 1967. Během šestidenní války (hebr. *milchemet šešet ha-jamim*), jak je onen třetí arabsko-izraelský konflikt nazýván, Izraelci dobyli východní část Jeruzaléma, včetně Olivetské hory a Starého města. Stalo se tak 7. června 1967. Na základě těchto skutečností přiletěli z Tel Avivu do Jeruzaléma tehdejší ministr obrany Moše Dajan a náčelník Generálního štábu Jicchak Rabin s jasným cílem – Západní zdi. Rabin později vzpomínal na tuto událost slovy: *„Když jsme dorazili k Západní zdi, byl jsem bez dechu. Zdálo se, jako by se všechny slzy mnoha staletí snažily vytlačit ven muže shromážděné v této úzké uličce, zatímco všechny naděje generací hlásaly: ‚Toto není čas pro pláč! Je to okamžik vykoupení, naděje.‘“*¹⁶⁶ Nejenom z těchto slov tehdejšího náčelníka Generálního štábu vyplývá, jak symbolické bylo dobytí Západní zdi v Jeruzalémě a jak jej tehdejší vrcholní představitelé Státu Izrael vnímali. Silné emoce, spojené s tímto zlomovým okamžikem v moderních dějinách Izraele, vyplouvají na povrch i dnes, více jak půlstoletí od události.

¹⁶⁵ KRUPP, M., *Dějiny státu Izrael: od založení do dneška (1948-2013)*, str. 38.

¹⁶⁶ GILBERT, M., *Izrael: dějiny*, str. 384-385.

Západní zeď, kromě vrcholných armádních představitelů, navštívil tehdy i ministr náboženství Zerach Warhaftig. Tyto návštěvy můžeme dnes interpretovat jako předznamenání budoucího vývoje a zájmu o nejdůležitější svaté místo pro judaismus ve Státě Izrael. Počínající boj odlišně orientovaných státních i nestátních segmentů o kontrolu a vliv na Západní zeď má své první kořeny právě v těchto událostech.¹⁶⁷ Otázka kontroly takto stěžejního a prestižního místa, které bylo během několika málo dní v rukách Izraelců, byla především otázkou postavení a statusu uvedených zájmových skupin a jejich vlivů.

Premiér Levi Eškol i ministr obrany Moše Dajan plánovali správu Západní zdi svěřit vládnímu Úřadu pro přírodu a parky (hebr. *rašut ha-teva' ve-ha-ganim*), neboť tento úřad byl pověřen zajištěním národního parku na hradbách Starého města. Přestože šlo o pochopitelný krok ze strany ministra obrany, stal se rozbuškou pro spor s opozicí, kterou představoval ministr náboženství Warhaftig, jehož požadavky byly nakonec schváleny Knesetem.¹⁶⁸ Vzniknuvší zákon o ochraně svatých míst, garantuje přístup k nim bez ohledu na náboženství návštěvníků. Rovněž stanovuje trest odnětí svobody sedmi let za znesvěcení svatého místa a pětiletý trest tomu, kdo poruší svobodu přístupu na daná místa na základě náboženského vyznání. Veškeré kompetence za provádění zákona jsou svěřeny ministru náboženství, který po konzultaci se zástupci dotčených náboženství, je se souhlasem ministra spravedlnosti plně pověřený za rozhodování o daných záležitostech.¹⁶⁹ Pro ministra náboženství to znamenalo přenesení kompetencí ohledně Západní zdi na Vrchní rabinát (hebr. *ha-rabanut ha-rašit le-jisra'el*), který urychleně jmenoval speciálního rabína pro svaté místo.¹⁷⁰ Tím zvítězila na daném místě náboženská složka nad národnostní, která musela ustoupit do

¹⁶⁷ COHEN-HATTAB, K., From Wailing to Rebirth: The Development of the Western Wall as an Israeli National Symbol After the Six-Day War, str. 282.

¹⁶⁸ COHEN-HATTAB, K., From Wailing to Rebirth: The Development of the Western Wall as an Israeli National Symbol After the Six-Day War, str. 287.

¹⁶⁹ Protection of Holy Places Law 5727 (1967).

¹⁷⁰ COHEN-HATTAB, K., From Wailing to Rebirth: The Development of the Western Wall as an Israeli National Symbol After the Six-Day War, str. 287.

pozadí. Nelze hovořit o tom, že by zde existovala nějaká předcházející celospolečenská debata na dané téma. Na základě výsledného konsenzu je to vyloučeno, neboť onen zákon nabyl platnosti dvacet dnů po dobytí Starého města.

Izraelský armádní rozhlas sděloval zprávu o svých vojácích u Západní zdi velice emotivně. Rovněž tisk, a nejen ten izraelský, referoval v hojné míře o dobytí východní části Jeruzaléma. Otištěná fotografie dojatých a modlících se izraelských vojáků u Západní zdi se stala všeobecně známou, viz Obrázek č. 4.¹⁷¹

Stavební činnost v Izraelem dobyté části Jeruzaléma na sebe nenechala dlouho čekat. Židovská čtvrť Starého města byla zrekonstruována, a to včetně výstavby nových budov. Ovšem rekonstrukce se neobešla bez velkých zásahů do tradičního rázu místa. Domy před Západní zdí byly srovnány se zemí¹⁷² a došlo tak k zásadní proměně k přístupu k ní. Marocká čtvrť těsně přiléhající k Západní zdi byla záhy po skončení války zbourána, přičemž na šest stovek obyvatel v ní žijících dostalo na vystěhování pouhé tři hodiny. Bezprostřední přístup k Západní zdi byl rozšířen směrem na jih z původních 28 metrů na více než dvojnásobek.¹⁷³ Nutno podotknout, že se objevovaly ještě mnohem ambicióznější plány, které však nebyly uskutečněny. Podle těchto nerealizovaných stavebních návrhů měla být Západní zeď součástí amfiteátru, jehož stavba by zasahovala i do Židovské čtvrti Starého města. Myšlenka začlenění Západní zdi do přírodního divadla, typické starověké římské stavby, působí nanejvýš ironicky, když si uvědomíme, že právě Římané měli na svědomí zničení Druhého chrámu. Muslimské protesty pak byly vyvolány roku 1968, když byla jižní zeď Chrámové hory

---

¹⁷¹ KRUPP, M., *Dějiny státu Izrael: od založení do dneška (1948-2013)*, str. 63.

¹⁷² Viz Obrázek č. 5.

¹⁷³ RICCA, S., *Heritage, Nationalism and the Shifting Symbolism of the Wailing Wall*, str. 174.

obnažena archeology. Do situace se vložilo UNESCO, neboť muslimové prohlašovali, že cílem je zničení mešity al-Aqsá.¹⁷⁴

Řada dalších budov stojících poblíž prostranství u Západní zdi byla v následujících letech srovnána se zemí. Izraelské úřady prezentovaly rozličné důvody pro jejich nutnou demolici. Patřila sem obvykle údajná minimální nebo žádná historická hodnota staveb. Bylo to dokládáno např. přítomností železných či betonových stavebních prvků. Ty byly však do budov vkládány často jako nutné provizorium a nyní se na základě těchto nepůvodních oprav údajně snižoval historický význam staveb. Z náboženských kruhů zaznívaly názory, že by Západní zeď měla být zpřístupněna v celé její délce čítající 465 metrů. Znamenalo by to demolici řady domů a náboženských škol v Muslimské čtvrti. Debaty o archeologickém průzkumu, demolicích a dalších citlivých aktivitách byly v následujících letech několikrát vedeny v Knesetu. Ze strany židovských náboženských stran byla historicita arabských staveb zpochybňována a byly dokonce označovány za slumy. Tendence přikládat historicitu a důležitost pouze židovským stavbám na úkor těch pozdějších, míněno především arabských, bere svůj hlavní kredit nepochybně z toho, která z přítomných budov či staveb je starší a tudíž „historičtější“.¹⁷⁵

Mesianistické nálady, při kterých byli Židé povzbuzováni, aby vstupovali na Chrámovou horu, což zakazuje mj. Vrchní rabinát z důvodu možného znesvěcení místa původního chrámu, a nejradiálněji hlasy volající po zničení muslimských svatých míst a obnově židovského chrámu, byly brzděny ministrem obrany Moše Dajanem. Jeho obava z možného sjednocení muslimů vůči Izraeli, které by mohla vyvolat židovská přítomnost na Chrámové hoře, jej vedla k rozhodnutí ponechat správu místa v rukou muslimského waqfu. Mesianistické nadšení bylo duchapřítomně odkloněno z budování nového chrámu na Chrámové hoře

---

¹⁷⁴ KRUPP, M., *Dějiny státu Izrael: od založení do dneška (1948-2013)*, str. 71-72.

¹⁷⁵ RICCA, S., *Heritage, Nationalism and the Shifting Symbolism of the Wailing Wall*, str. 176-177.

na budování prostranství před Západní zdí, které je označováno jako Western Wall Plaza.¹⁷⁶

Toto nové prostranství se stalo častým místem různých protestů a demonstrací, které nutně nemusely souviset se Západní zdí ani Jeruzalémem. Když se na počátku 80. let stahovali izraelští vojáci ze Sinaje po podpisu historické egyptsko-izraelské mírové smlouvy, byly protesty konány právě zde. Protestovali zde osadníci, rabíni, ale i členové Knesetu nebo vrchní sefardský rabín Ovadia Josef. Shromáždění nespokojení lidé vnímali izraelské vyklizení Sinaje jako vytržení kusu půdy ze Země izraelské.¹⁷⁷ Rekordním dnem v počtu shromážděných věřících u Západní zdi se stal 14. leden 1991. Tehdy se zde sešlo 60 000 Židů s cílem modlit se za mír, neboť právě probíhala válka v Perském zálivu.¹⁷⁸

Když Benjamin Netanjahu poprvé usedl do křesla ministerského předsedy v roce 1996, došlo k zpřístupnění tunelu vedoucího podél Chrámové hory. Místa se nachází dokonce pod ní samotnou v Muslimské čtvrti Starého města. Otevření východu vyvolalo negativní reakce Palestinců. Ty byly zapříčiněny neúspěchem předchozích jednání, která s nimi vedl z izraelské strany Šimon Peres. Podle případné dohody měla být povolena výstavba další mešity na Chrámové hoře výměnou za zpřístupnění tunelu. Nový izraelský premiér Benjamin Netanjahu však ve vyjednáváních v této záležitosti nepokračoval a nechal otevřít tunel bez předchozí konzultace s Palestinci.¹⁷⁹ 26. září téhož roku pak Rada Arabské ligy v Káhiře označila otevření tunelu doslova za „*součást izraelsko-sionistického spiknutí na zničení mešity al-Aqsá, vztyčení Šalomounova chrámu a vyhlazení všech islámských arabských památek.*“¹⁸⁰ Otevření Hasmonejského tunelu, jak je podzemní prostor poblíž Západní zdi nazýván, v konečném důsledku přineslo přes stovku

¹⁷⁶ COHEN-HATTAB, K., From Wailing to Rebirth: The Development of the Western Wall as an Israeli National Symbol After the Six-Day War, str. 283.

¹⁷⁷ COHEN-HATTAB, K., From Wailing to Rebirth: The Development of the Western Wall as an Israeli National Symbol After the Six-Day War, str. 294.

¹⁷⁸ KRUPP, M., *Dějiny státu Izrael: od založení do dneška (1948-2013)*, str. 139.

¹⁷⁹ GILBERT, M., *Izrael: dějiny*, str. 578.

mrtvých na obou stranách, neboť se protestů účastnila policie, a to jak izraelská, tak palestinská, a po vzájemných přestřelkách propukly nepokoje i mimo Jeruzalém.¹⁸¹

V červnu 1997 došlo k incidentu u Západní zdi, při kterém musela zasahovat izraelská armáda. Přibližně stovka osob, která se pohybovala nebo modlila u Západní zdi, byla napadena houfem ultraortodoxních Židů, kteří dotyčné osoby častovali nevybíravými poznámkami a plivali po nich. Zasahující vojáky ultraortodoxní dav označoval za nacisty, vrahy šesti milionů Židů a křesťany, navzdory tomu, že se jednalo o izraelské vojáky.¹⁸² Rozbuškou výše uvedeného incidentu byl pokus konzervativních Židů o společnou modlitbu během svátku Šavu'ot u Západní zdi. Muži a ženy stojící pospolu vyvolali v ultraortodoxních Židech takové pohoršení a negativní reakce, že někteří mladší členové této skupiny obyvatelstva následně demolovali palestinská vozidla a rovněž útočili na Palestince. Jednalo se o nejnásilnější incidenty svého druhu, které se odehrály u Západní zdi. Pravděpodobným katalyzátorem zvýšené asertivity ultraortodoxních Židů byl předešlý úspěch v parlamentních volbách v minulém roce, při kterém získali deset křesel v Knesetu a zároveň i podíl na vládě.¹⁸³

Obdobné extrémistické projevy ze strany ultraortodoxních elementů izraelské společnosti se objevovaly před i po tomto incidentu a byly odsouzeny mj. vrchním aškenázským rabínem, přeživším holocaust. Vztah určitých kruhů ultraortodoxního sektoru izraelské populace ke Státu Izrael demonstruje například událost z 11. května téhož roku. V některých čtvrtích v Tel Avivu nebo Jeruzalémě, které jsou obydleny především touto složkou obyvatel, odmítali na Den vzpomínek za padlé vojáky v předchozích konfliktech držet tamní ultraortodoxní Židé dvě minuty ticha. Někteří z příslušníků této skupiny pak pobíhali mezi stojícími lidmi,

---

¹⁸⁰ GILBERT, M., *Izrael: dějiny*, str. 579.

¹⁸¹ ČEJKA, M., *Izrael a Palestina*, str. 203-204.

¹⁸² GILBERT, M., *Izrael: dějiny*, str. 586-587.

¹⁸³ SCHMEMANN, S. Orthodox Israelis Assault Jews Praying at Western Wall.

čímž vyjadřovali svůj nesouhlas s pietním aktem probíhajícím po celé zemi. Jako důvod svého konání pak např. uvádějí: „...*Pro nás je hříchem držet minutu ticha. Je to gójský zvyk. Tohle je světský sionistický stát, s nímž nemáme nic společného. V žádném případě nehodláme stát na ulici na něčí památku.*“¹⁸⁴ Ony nepokoje 11. května provázelo i vrhání kamenů a exkrementů, kterými ultraortodoxní charedim zasypávali dav konzervativních Židů. Rovněž došlo k výtržnostem, demolování zaparkovaných vozidel v blízkosti Západní zdi a použití slzného plynu vůči příslušníkům izraelské Pohraniční policie.¹⁸⁵

Z podobných událostí můžeme vyvozovat, že napětí, které panuje mezi Izraelci a Palestinci není jediné, které v Izraeli vyvolává nepokoje. Jednotlivé židovské sektory izraelské společnosti mají mezi sebou mnohdy neméně závažné problémy. Nebude-li tento fenomén, který stále nabývá na intenzitě především vlivem demografických změn, řešen, může se v budoucnu stát mnohem palčivějším, než je problém izraelsko-palestinský.

Západní zeď se stala rovněž místem, na kterém se zastavili nejruznější významné osobnosti při svých návštěvách Izraele. Když v březnu roku 2000 papež Jan Pavel II. navštívil Jeruzalém a rovněž Západní zeď, stal se tím prvním katolickým papežem, který tak učinil během období izraelské svrchovanosti nad těmito místy.¹⁸⁶

V roce 2000, v předvečer Nového židovského roku došlo k incidentu, který donutil izraelskou policii, aby nechala vyklidit celý prostor před Západní zdí. Tisíce Palestinců, kteří byli shromážděni na Chrámové hoře, podněcovalo několik provokatérů k házení kamenů na Židy nacházející se poblíž Západní zdi.¹⁸⁷ Zasypávání osob kameny z vršku Chrámové hory bylo důvodem pro znemožnění přístupu k horní části Západní zdi a přilehlému prostranství, ze kterého je možné shlížet

¹⁸⁴ GILBERT, M., *Izrael: dějiny*, str. 586-587.

¹⁸⁵ GILBERT, M., *Izrael: dějiny*, str. 591-592.

¹⁸⁶ GOLD, D., *Boj o Jeruzalém: radikální islám, Západ a budoucnost Svatého města*, str. 88-89.

na prostor dole před ní. V červnu 2016 během oslav ramadánu Palestinci opět zasypávali modlitební prostranství pod Chrámovou horou sprškou kamenů, v důsledku čehož několik osob utrpělo poranění hlavy. Podle vyjádření izraelské policie šlo o první případ po velmi dlouhé době, který však interpretuje jako znepokojivý vývoj. Konfrontace pokračovala i v následujících dnech především na Chrámové hoře, kam byl dočasně zakázán vstup nemuslimům, kteří sem nemají přístup obvykle pouze v pátek a sobotu. V mešitě al-Aqsá měli demonstranti podle policie ukryté zásoby kamenů. V souvislosti s nepokoji bylo zadrženo 11 osob, a to včetně zahraničních turistů z Velké Británie, kteří byli ze země deportováni.¹⁸⁸

Během mírových jednání v prosinci 2000, ve kterých se angažoval americký prezident Bill Clinton, padl návrh na rozdělení Starého města. Vyjma Západní zdi a jejího okolí, mělo Staré město a Chrámová hora připadnout pod palestinskou správu. Jásir Arafat tento návrh neakceptoval, jelikož nehodlal připustit izraelskou svrchovanost ani nad Západní zdi.¹⁸⁹ Přestože se mezinárodní společenství během mírových jednání v Camp Davidu shodovalo na tom, že přístup ke svatým místům musí být zaručen všem příslušníkům zainteresovaných náboženství, nebyla účastníky rozhovorů dostatečně řešena otázka, zda je toto možné pod palestinskou správu. Jmenovitě myšleno pod Jásirem Arafatem, se kterým byly spojeny militantní buňky, jejíž členové útočili na modlící se Židy u Západní zdi.¹⁹⁰

---

¹⁸⁷ GOLD, D., *Boj o Jeruzalém: radikální islám, Západ a budoucnost Svatého města*, str. 13.

¹⁸⁸ HASSON, N., *Palestinians Stone Western Wall Worshippers; Police Shut Temple Mount to non-Muslims*.

¹⁸⁹ GOLD, D., *Boj o Jeruzalém: radikální islám, Západ a budoucnost Svatého města*, str. 16-17.

¹⁹⁰ GOLD, D., *Boj o Jeruzalém: radikální islám, Západ a budoucnost Svatého města*, str. 35.

3 ZÁPADNÍ ZEĎ V IZRAELSKÉM NÁRODNÍM ÉTOSU

3.1 Úloha Západní zdi v sionismu

Panuje-li dnes většinová shoda na tom, že Západní zeď představuje ústřední místo v židovském náboženství, nelze to samé říci o obdobích od konce středověku. Podle zpráv z 15. století měla důležitější význam Olivová hora. Ostatně i oficiální izraelské úřady hovoří o tom, že zmínky o významu Západní zdi během středověku jsou velmi mlhavé.¹⁹¹

Vnímání Západní zdi v raných počátcích sionismu zachycuje svědectví, které roku 1880 podal jeden z průkopníků hnutí, Ahad Ha'am: *„Když stojím a dívám se na ně (modlící se Židy u Západní zdi), myslí mi naplňuje jediná myšlenka. Tyto kameny svědčí o zničení naší země a tito muži o zničení našeho lidu. Která z těchto katastrof je horší? Co je větším důvodem pro smutek?“* Avšak je třeba uvést, že potenciál a symbolismus skrytý v Západní zdi byl chytře využíván již od počátku sionistického hnutí. Kombinace národních a náboženských aspektů, které se vzájemně mísily uvnitř hnutí, představovaly například zobrazení moderního pracujícího člověka, nejlépe kibucníka na jedné straně a obraz modlících se Židů u Západní zdi na straně druhé. Bylo to ostatně k vidění na prvních sionistických kongresech.¹⁹²

Některými sionisty byla ve 20. letech 20. století navrhována možnost Západní zdi zakoupit. Nejen z tohoto návrhu Arabové usuzovali, že podobný záměr mají sionisté postupně s celou Palestinou.¹⁹³ Právě od konce dvacátých let můžeme hovořit o jasné syntéze Západní zdi a sionismu jako symbolu v dříve převážně sekulárně orientovaném hnutí. Význam tohoto symbolu je od této doby využíván jako jeden z katalyzátorů vývoje směrem k židovskému osidlování Palestiny.¹⁹⁴ Historička Rachel Arbel se k tomu v tomto případě zamýšlí nad kombinací

¹⁹¹ RICCA, S., Heritage, Nationalism and the Shifting Symbolism of the Wailing Wall, str. 170.

¹⁹² RICCA, S., Heritage, Nationalism and the Shifting Symbolism of the Wailing Wall, str. 172.

¹⁹³ ČEJKA, M., *Izrael a Palestina*, str. 45.

¹⁹⁴ RICCA, S., Heritage, Nationalism and the Shifting Symbolism of the Wailing Wall, str. 170.

symbolických protikladů, které se však s ohledem na budoucnost zdají být sjednocující. Na jedné straně stojí modlící se Židé, představující minulost a neschopnost diaspory. Vedle nich je v kontrastu nový průkopník, který však spoléhá na tradici a používá ji jako hnací motor pro budoucnost. Podle Arbel je použití takto kontrastních obrazů záměrné, neboť jsou v rámci sionistické propagandy využity jednak pro mírnění překvapení z revolučního obrození a zároveň slouží pro uchování starých tradic a diskurzů.¹⁹⁵

Myšlenka návratu na Sión je v judaismu přítomna od doby zničení Druhé chrámu.¹⁹⁶ Západní zeď v tom hraje ústřední roli, neboť zůstala tím nejposvátnějším, co ze zničeného chrámu zbylo. Žádné jiné z dalších posvátných míst po Izraeli, resp. měst jako Safed, Tiberias a Hebron, nedosáhlo takového postavení pro Židy. Jeruzalém a pozůstatky chrámu zastínily hrobky těch nejdůležitějších osob v dějinách Židů.¹⁹⁷ Po založení Státu Izrael a zároveň před rokem 1967 byla zakládána místa se symbolickým významem poukazujícím na izraelské a židovské dějiny, avšak Západní zeď v tomto ohledu z jasné příčiny své nedostupnosti kvůli Jordáncům nestála v pomyslném žebříčku na nejvyšším místě.¹⁹⁸

3.2 Vnímání Západní zdi po roce 1967

Euforie po válce v roce 1967 zasáhla i sekulárně orientované Izraelce. Východní Jeruzalém se stal spolu se Západní zdí hojně navštěvovaným cílem a v Izraelcích vzbuzoval nejrůznější emoce. Ačkoli byla Židovská čtvrť ve Starém městě po válce prakticky zničena a plná zničených synagog, mířily tudy proudy lidí k úzké uličce u Západní zdi.¹⁹⁹ Z některých sektorů izraelské společnosti byl válečný úspěch vnímán jako

¹⁹⁵ ARBEL, R., *Menorah and Magen David: The Evolution of Zionist Symbols*, str. 22-23.

¹⁹⁶ GILBERT, M., *Izrael: dějiny*, str. 21.

¹⁹⁷ ČEJKA, M., *Izrael a Palestina*, str. 24.

¹⁹⁸ RICCA, S., *Heritage, Nationalism and the Shifting Symbolism of the Wailing Wall*, str. 169.

¹⁹⁹ KRUPP, M., *Dějiny státu Izrael: od založení do dneška (1948-2013)*, str. 64-65.

událost přímo zázračná a vyvolalo to rovněž zvýšený zájem o imigraci do země.²⁰⁰

Ve stejném roce vznikla populární izraelská píseň Jeruzalém ze zlata (hebr. *Jerušalajim šel zahav*), kterou napsala na žádost tehdejšího starosty Jeruzaléma slavná izraelská autorka Naomi Šemer. Vznikla krátce před vypuknutím války a během ní se stala její hymnou. Vojáci, kteří dobyli Staré město a Západní zeď 7. června 1967, zpívali tuto píseň, ke které byla v ten samý den přidána čtvrtá sloka na počest vítězství Izraele.²⁰¹ První sloka, ve které se zpívá o Západní zdi, zní následovně: „*Horský vzduch čistý jak víno a vůně borovic, je nesen ve větru soumraku se zvukem zvonů. A ve spánku stromu a kamene zajato ve svém snu, město, které osaměle sedí a v jeho srdci - zeď.*“²⁰² Zmínka o osamělosti města pochází z verše „*Jak samotno sedí město, které mělo tolik lidu!* (...)“²⁰³ Popularita písně byla taková, že na ní bylo pohlíženo jako na alternativní národní hymnu. Text odkazuje na klasická židovská témata, jako je vyhnanství a ústředním motivem je touha po Jeruzalémě.²⁰⁴ Roku 1968 navrhl izraelský politik Uri Avneri, aby národní hymna Hatikva byla nahrazena právě touto písní. Bez ohledu na to, že Kneset o takovéto změně nikdy nehlasoval, stala se píseň nejspíše nejznámější a nejoblíbenější melodií všech Izraelců a s tím získala i pozici nejdůležitější písně v historii země.²⁰⁵

Jestliže byla Západní zeď před rokem 1967 vnímaná jen jako náboženské poutní místo pro Židy, nelze totéž konstatovat o jejím vnímání v letech následujících. Symbolické místo dostává v této souvislosti nový význam pro izraelský národní étos.²⁰⁶ Máme-li pohlížet na Západní zeď jako na jednu z částí izraelských národních symbolů, je

²⁰⁰ ČEJKA, M., *Izrael a Palestina*, str. 114-115.

²⁰¹ The National Library of Israel, Jerusalem of Gold.

²⁰² The Israel Forever Foundation, YERUSHALAYIM SHEL ZAHAV-יְרוּשָׁלַיִם שֶׁל זָהָב.

²⁰³ *PI* 1,1.

²⁰⁴ The Israel Forever Foundation, YERUSHALAYIM SHEL ZAHAV-יְרוּשָׁלַיִם שֶׁל זָהָב.

²⁰⁵ Tablet Magazine, Mixtape Part II: Iron and Gold.

²⁰⁶ COHEN-HATTAB, K., *From Wailing to Rebirth: The Development of the Western Wall as an Israeli National Symbol After the Six-Day War*, str. 282.

třeba ji zapojit do mnohem širšího kontextu a debaty, které jsou spjaty se vznikem Státu Izrael. V něm se od počátku odehrávají kolize, ve kterých proti sobě stojí zjednodušeně řečeno dvě soupeřící složky - stát a náboženství. Na jedné straně stojící sekulární Izraelci, kteří tvrdí, že by moderní a demokratický stát, za který Izrael považují, neměl své občany nijak nutit dodržovat náboženská přikázání. Na druhé straně nábožensky založení Izraelci argumentují, že by sekularizace Izraele vedla ke ztrátě jeho charakteru jako židovského státu. S trochou nadsázky můžeme hovořit o tom, že se Západní zeď stala součástí tohoto kolbiště, ve kterém se zmíněné strany utkávají v posledních desetiletích proti sobě. Samotný souboj o charakter státu, který trvá od jeho vzniku, lze vnímat jako jeden z charakterů státu samotného.²⁰⁷

Z hlediska izraelsko-arabského či židovsko-muslimského konfliktu můžeme sledovat tendenci kontextuálních změn aplikovaných izraelskou stranou po roce 1967. Je zde především snaha o umenšení či zahlazení významu místa, zejména pak Chrámové hory, z hlediska arabské historie. Toto počínání, charakterizované tendencí zasazování místa výhradně do kontextu Izraele a jeho dějin, naráží nutně na 1300 let dlouhé období, ve kterém měli muslimové dominantní a prakticky jediné slovo v Jeruzalémě.²⁰⁸ Historik David Lowenthal v této souvislosti rozlišuje mezi pojmy „historie“ a „dědictví“. První označuje události tak, jak se skutečně staly v minulosti, kdežto druhý selektivně manipuluje minulost pro současné a budoucí cíle. V kontextu židovského státu to pak znamená tendenci nežidovské prvky minulosti marginalizovat nebo zcela odstraňovat a nahrazovat je novými „fakty“.²⁰⁹

Ze strany ultraortodoxních žen zaznívají v tomto kontextu směrem k reformnímu hnutí Women of the Wall názory,²¹⁰ že právě oni(y)

²⁰⁷ COHEN-HATTAB, K., From Wailing to Rebirth: The Development of the Western Wall as an Israeli National Symbol After the Six-Day War, str. 284.

²⁰⁸ RICCA, S., Heritage, Nationalism and the Shifting Symbolism of the Wailing Wall, str. 169-170.

²⁰⁹ RICCA, S., Heritage, Nationalism and the Shifting Symbolism of the Wailing Wall, str. 177.

²¹⁰ Ženské hnutí Women of the Wall je představeno v kapitole 5.1.

(ultraortodoxní) jsou u Západní zdi nejdůležitějšími a z tohoto důvodu jsou jejich ideály nadřazeny nad ideály ostatních návštěvníků místa.²¹¹ Z těchto a podobných názorů můžeme vyvozovat, že si zmíněná minoritní složka izraelské populace postupně přisvojuje hlavní slovo na tomto místě, ačkoli netvoří ani zdaleka majoritní podíl v izraelské společnosti.²¹² Během války v roce 1967 se na dobytí místa taktéž nepodílela, neboť její členové byli oproštěni od povinné vojenské služby.²¹³

Západní zeď po roce 1967 představuje výsledek syntézy posvátného židovského místa ve smyslu náboženském a posvátného izraelského místa ve smyslu nacionálním. Předtím měly obě složky svá místa, u kterých však nelze podobně silné a zároveň kolizní spojení vysledovat. Zda je spojení náboženského a nacionálního v tomto ohledu překvapující a výjimečné se nedomnívám a soudím, že jde o čirý pragmatismus, který se v historii odehrál již mnohokrát. Navzdory své geografické poloze, je Stát Izrael řazen k západním státům, ve kterých *„(...) je odděleno náboženství a nacionalismus, a kombinace náboženského symbolismu a nacionalismu je relativně vzácná. Proto se chrámy, mešity, synagogy, kostely a svaté hrobky obvykle nestávají součástí nacionálně posvátného prostoru. Je pravda, že v celé historii, kostely často sloužily jako korunovační místo v mnoha zemích. Tento zvyk rovněž pokračoval v některých zemích, kde jsou vůdci korunováni v kostelích, které jsou někdy považovány za „národní“. Přesto je mnohem vzácnější, aby svatá místa přispívala k vytvoření národní legitimacy, částečně prostřednictvím obřadů národního významu.“*²¹⁴

Britský sociolog Anthony Smith poukazuje na význam tradice, mýtů a symbolů, které jsou součástí judaismu, a na jejich využívání v kontextu utváření moderní národní identity. Dle něj moderní nacionalismus interpretuje minulost pro účely současnosti, a proto chápe specificky Židy

²¹¹ MAYNE, H., Divine law and ethical immanence at the Western Wall in Jerusalem, str. 368.

²¹² CAHANER, L.; MALACH, G., Statistical Report on Ultra-Orthodox Society in Israel.

²¹³ JAGER, A., The myth of compulsory military service in Israel.

jako starověký národ, u kterého jeho náboženství sehrálo stěžejní roli při utváření identity v jeho dlouhé historii.²¹⁵ Po šestidenní válce bylo vynaloženo značné úsilí, aby se označení Západní zdi jako Zdi nářků stalo minulostí. Namísto vnímání místa jako artefaktu historického ponížení byl kladen důraz na hrdinství, které projevili izraelští vojáci během války.²¹⁶ Jazykově neutrálnější pojem rovněž vyhovoval různým společenským skupinám v Izraeli. Obecnější označení neodkazující na pochmurnou minulost posloužilo při budování nového étosu Západní zdi v moderních dějinách Izraele.²¹⁷

Prostranství před Západní zdí se stalo rovněž místem tisícových demonstrací, které měly sekulární a především politické pozadí. Dvacátého prosince 1970 se zde konalo shromáždění demonstrantů, kteří protestovali proti chování sovětských úřadů, které blokovaly možnost emigrovat ze země tamním Židům. Zeď se tak stala i místem spojovaným s bojem za svobodu. Na jednom z transparentů stálo sdělení „*Hanba moskevským antisemitům*“, jiné obsahovaly symboly s kladivem a srpem, či na nich byly fotografie osob, kterým Sovětský svaz zamezoval ve vystěhování.²¹⁸ Při jedné z dalších demonstrací, která se konala 28. října 1971 na počest ruské Židovky Silvie Zalmonsonové, vydal ministr policie Šlomo Hilel následující prohlášení: „*Od Západní zdi vzkazujeme Silvii Zalmonsonové a všem Židům v Rusku a v arabských zemích: Nejste sami ve své bitvě, jsme s vámi. Z tohoto místa prohlašujeme: „Jestli zapomenu na vyhnanství, nechť zapomenu svou pravou ruku.“*“²¹⁹

Národnostní a náboženskou složku, které se obě mísí u Západní zdi, můžeme pozorovat i exaktně na rozložení prostranství a přilehlého okolí. Zatímco prostor bezprostředně přilehající k Západní zdi je

²¹⁴ COHEN-HATTAB, K., From Wailing to Rebirth: The Development of the Western Wall as an Israeli National Symbol After the Six-Day War, str. 285.

²¹⁵ SMITH, A. D., *The nation in history: historiographical debates about ethnicity and nationalism*, str. 44-50.

²¹⁶ COHEN-HATTAB, K., From Wailing to Rebirth: The Development of the Western Wall as an Israeli National Symbol After the Six-Day War, str. 295.

²¹⁷ RICCA, S., Heritage, Nationalism and the Shifting Symbolism of the Wailing Wall, str. 178.

²¹⁸ *Ma'ariv*: 21. prosince 1970.

považován za modlitební prostor, tedy místo posvátné a náboženské, je vzdálenější prostranství či náměstí, kde se konají slavnostní ceremoniály spojené se státem, bezesporu spíše národního nebo vojenského charakteru. Na zídce, která odděluje oba zmíněné prostory, se nacházejí stojany sloužící k umístění národní vlajky. Úzké sepětí mezi oběma složkami je potom evidentní.²²⁰ Ostatně i legislativně je prostor takto oddělen, neboť modlitební místo před Západní zdí je ve správě Vrchního rabinátu, kdežto přilehlé náměstí spadá pod dikci izraelské vlády. Toto rozdělení bylo učiněno patrně z ryze pragmatických důvodů. Podařilo se zaměřit pozornost na Západní zeď, jakožto středobodu židovského náboženství a oslabit tím hlasy a projevy namířené proti muslimskému vlastnictví Chrámové hory a iniciativám volajícím po zbudování Třetího chrámu. Svatost místa byla oficiálně potvrzena novými předpisy a prostranství Western Wall Plaza se stalo otevřenou synagogou pod širým nebem.²²¹

---

²¹⁹ *Ma'ariv*: 28. října 1971.

²²⁰ COHEN-HATTAB, K., *From Wailing to Rebirth: The Development of the Western Wall as an Israeli National Symbol After the Six-Day War*, str. 296.

²²¹ RICCA, S., *Heritage, Nationalism and the Shifting Symbolism of the Wailing Wall*, str. 179.

4 ZVYKLOSTI A RITUÁLY

Umístění přepážky, oddělující modlitební prostor pro muže a ženy, bylo jedním z prvních počinů, které ministerstvo náboženství udělalo po šestidenní válce. V krátkém období několika dní mezi koncem války a předáním místa pod správu ministerstva, byla Západní zeď pod kontrolou Vrchního rabinátu Izraelských obranných sil (hebr. *ha-rabanut ha-cva'it*). V těchto dnech zde nebyla umístěna separační bariéra a probíhaly společné modlitby mužů a žen. Ministerstvo náboženství rovněž stanovilo závazná pravidla chování, což odráželo snahu nastolit v očích veřejnosti povědomí o tom, že prostor před Západní zdí je svatým místem pro judaismus. Bezprostředně po válce se přilehlý prostor stal místem konání svateb, obřezek novorozenců a dalších židovských obřadů. Pořádání těchto přechodových rituálů učinilo ministerstvo přítrž velmi brzy. Na druhou stranu rituály bar micva byly na tomto místě podporovány a konají se zde i v dnešní době. Ministerstvo zde ustavilo také uniformované pracovníky s logem Západní zdi, kteří zajišťovali pořádek, jakož i turistické informační panely, které informovaly návštěvníky o svatém místě.²²² Počet turistů, kteří ročně navštíví Západní zeď, se pohybuje v řádech milionů, avšak většina z nich nemá o uspořádání místa před rokem 1967 příliš velké povědomí. Absenci Marocké čtvrti nepřipomínají ani živí turističtí průvodci, na které lze narazit doslova na každém rohu, ani publikované materiály. Snaha vymazat vzpomínky na tuto zničenou čtvrť není náhodnou, neboť zapadá do obecného rámce prezentace svatého místa z izraelské strany.²²³

Ministerstvo náboženství rovněž stanovilo pravidla chování pro návštěvu Západní zdi, která mj. zahrnovala zákazy spojené se šabatem, konzumací pití a jídla, řízení shromážděných osob a chození bez obuvi na posvátném místě. Současně bylo požadováno, aby návštěvníci byli

²²² COHEN-HATTAB, K., From Wailing to Rebirth: The Development of the Western Wall as an Israeli National Symbol After the Six-Day War, str. 287-289.

²²³ RICCA, S., Heritage, Nationalism and the Shifting Symbolism of the Wailing Wall, str. 174.

vhodně oblečení.²²⁴ Proti tomu se ostře ohradil ředitel Úřadu pro přírodu a parky, Ja'akov Janaj, když prohlásil: „*Odkdy je Západní zeď místem vyhrazeným pouze pro věřící Židy? Proč věří, že Židé přicházejí k Západní zdi pouze proto, aby se modlili? A sekulární Židé v Izraeli – proč jsou přinuceni stát před Západní zdí bez svých manželek? Co bude dělat člověk, který chce stát před Západní zdí a rozmlouvat vnitřně sám se sebou – potichu, bez modlení?*“²²⁵

Z dochovaných fotografií od druhé poloviny 19. století je zřejmé, že se muži a ženy před Západní zdí modlili společně. Na zachycených snímcích také chybí složené papírové lístky s modlitbami, kterými je dnes prostor mezi kamennými bloky doslova utěsněn. Zdá se, že vkládání psaných modliteb a přání je tedy až velmi novodobým zvykem. Oproti dnešku jsou kamenné kvádry v onom období popsány na mnoha místech hebrejsky psanými modlitbami a citáty z Tanachu.²²⁶ Ještě během osmanské správy v roce 1911 bylo umístění separační přepážky pro muže a ženy oficiálně zakázáno tehdejšími úřady.²²⁷ Pokusy o separaci mužů a žen byly učiněny rovněž roku 1928, kdy bylo místo ve správě Britů. Ti však tyto inovace narušující status quo zakázali již v zárodku.²²⁸ Místo pro ženy bylo přitom vyhrazeno na pouhé pětinu z celkového prostoru před Západní zdí.²²⁹ Mobilní bariéra, která odděluje prostor pro muže a ženy je dnes umístěna tak, že ženám je vyhrazen přibližně čtvrtinový prostor z celkové šíře prostranství před Západní zdí.²³⁰

Vnitroizraelské problémy různě nábožensky angažovaných obyvatel, jež jsou k vidění u Západní zdi, představují např. ultraortodoxní židovské ženy, které v reakci na reformní hnutí Women of the Wall a chování jeho členek nosí oblečení a pokrývky hlavy, na kterých jsou

---

²²⁴ *Davar*: 11. srpna 1967.

²²⁵ COHEN-HATTAB, K., *From Wailing to Rebirth: The Development of the Western Wall as an Israeli National Symbol After the Six-Day War*, str. 289.

²²⁶ BORSCHERL-DAN, A., *When men and women prayed together at the Western Wall*.

²²⁷ RICCA, S., *Heritage, Nationalism and the Shifting Symbolism of the Wailing Wall*, str. 171.

²²⁸ ČEJKA, M., *Izrael a Palestina*, str. 45-46.

²²⁹ COHEN-HATTAB, K., *From Wailing to Rebirth: The Development of the Western Wall as an Israeli National Symbol After the Six-Day War*, str. 289.

napsány biblické kletby. Hanlivé nápisy a sdělení adresované jinak smýšlejícím členkám hnutí mají obvykle umístěné na zadní straně těla tak, aby se mohly modlit směrem k Západní zdi a zároveň svými zády sdělovaly svůj názor směrem k odpůrkyním.²³¹ Rabín Západní zdi Šmu'el Rabinovič považuje jednání žen z hnutí Women of the Wall za: „*akt provokace, jehož cílem je proměnit Západní zed' ve sporné území, a to v rozporu s rozhodnutím Vrchního soudu. Modlitba, která činí pohrdání a znesvěcení Západní zdi je bez hodnoty. Je to protestní akt.*“²³²

V současné době není dovoleno Židům vykonávat společné modlitby na Chrámové hoře. Proto jsou tyto rituály soustředěny především u Západní zdi.²³³ Rovněž jim není dovoleno provádět úklony, poklony, prostrace nebo klečení na kolenou, dále je zakázáno tancovat, zpívat a trhat si oblečení.²³⁴ Tyto zákazy měly oporu ve stanoviscích izraelských soudů, které je potvrzovaly především proto, aby zabránily narušení status quo a nedošlo tak k zbytečným reakcím ze strany muslimů. Izraelská policie, která je přítomná i na Chrámové hoře, proto běžně vykazovala a zadržovala nemuslimy, kteří prováděli na posvátném místě nepovolené modlitební rituály. Přesto se zde odehrávají události, které jsou v rozporu se zákazy a jedná se o jednoznačné narušení status quo. V červnu 2017 se na Chrámové hoře konala židovská svatba, při které byla přítomna izraelská policie. Mladý izraelský pár zde za přítomnosti kamer vykonal několik rituálů, přestože nebylo na první pohled vidět, že se jedná o svatbu. Z vyjádření novomanželů vyplývá, že jejich záměrný čin má sloužit jako inspirace pro další páry, aby uzavíraly manželství na Chrámové hoře.²³⁵

---

²³⁰ Viz Obrázek č. 6.

²³¹ MAYNE, H., Divine law and ethical immanence at the Western Wall in Jerusalem, str. 368.

²³² MAYNE, H., Divine law and ethical immanence at the Western Wall in Jerusalem, str. 369.

²³³ GOLD, D., *Boj o Jeruzalém: radikální islám, Západ a budoucnost Svatého města*, str. 10.

²³⁴ SALES, B., Holy work or troublemaking? Laying the groundwork for a Third Temple in Jerusalem.

²³⁵ Jewish Telegraphic Agency., Israeli Jewish couple marries on Temple Mount despite ban on rituals.

Další události z konce roku 2019 rovněž naznačují, že na Chrámové hoře jsou židovské modlitby konány a izraelská policie jim mlčky přihlíží. Z muslimské strany, která je zastoupena na tomto místě náboženskou nadací, neboli waqfem, zaznívají varování, že žádná změna status quo nenastala a případné změny by mohly vést k eskalaci napětí mezi muslimy a Židy. Dvanáctého prosince 2019 proběhla na Chrámové hoře ranní modlitba, které se zúčastnil tucet židovských věřících. Při pohybu po Chrámové hoře byla skupina doprovázena izraelskou policií a své modlitby nedávala příliš zjevně najevo. Dle vyjádření jejích členů nejsou záměrné provokace v tomto ohledu cílem a skupina o ně ani nestojí, proto je tichý souhlas přítomné policie pochopitelný. Přesto prostřednictvím své mluvčí policie sděluje, že se podmínky nijak nezměnily a nemuslimská modlitba je na Chrámové hoře zakázána. Zmínění Židé prohlašují, že jejich modlitby nejsou vykonávány správně a usilují o to, aby při nich mohli používat modlitební prostředky, jmenovitě tality a tfilim. Kampaň, kterou tato skupina odstartovala, požaduje povolení vstupu na Chrámovou horu pro nemuslimy i v pátek a sobotu, což je od roku 2000 zakázáno a rovněž má ambiciózní plány do budoucna, které reprezentuje především zamýšlený Třetí chrám.²³⁶

Téma Třetího chrámu by jistě vydalo na samostatnou knihu, nicméně některé myšlenky týkající se oné hypotetické stavby je třeba zde zmínit. Během konfliktu v Gaze v roce 2014 představil jeruzalémský Chrámový Institut originální mírový plán. Podle této organizace, která se zcela seriózně zabývá myšlenkou Třetího chrámu, by jeho stavba znamenala nové období míru. Výstavba je podle Chrámového Institutu povinností danou z Tanachu a nestačí se za ni pouze modlit a čekat. Ředitel organizace Rabi Chaim Richmann uvádí, že Třetí chrám by měl stát na místě současného Skalního dómu. Rovněž dodává, že přesné datum pro začátek výstavby není stanoveno, neboť nejprve musí sám svět chtít, aby byl chrám postaven. Z jeho vyjádření vyplývá, že výstavby může být dosaženo výhradně mírovou cestou a nový svatostánek by měl

---

²³⁶ SHARON, J., Jewish prayer has returned to the Temple Mount - exclusive.

sloužit pro všechny národy,²³⁷ jak dokládá biblickým textem: „(...) *Můj dům se bude nazývat domem modlitby pro všechny národy.*“²³⁸ Rabi Richmann tvrdí, že pro stavbu Třetího chrámu neexistují žádné židovské právní překážky a veškerá potíže tkví výhradně v politických záležitostech. Snahy Chrámového Institutu naráží na odpor, neboť jsou vnímány jako narušení status quo. Izraelské úřady neberou jednání organizace na lehkou váhu, jelikož v roce 1984 byl učiněn pokus o odstranění Skalního domu. Skupina židovských teroristů jej plánovala vyhodit do povětří a podle bezpečnostních složek nebyla daleko od splnění svého cíle. Úspěšné provedení podobné akce by nepochybně mělo dalekosáhlé důsledky a vedlo by k další rozsáhlé destabilizaci regionu.²³⁹

4.1 Svátky slavené u Západní zdi

Prostranství před Západní zdí se stalo po šestidenní válce místem pro konání řady svátků. U některých událostí byla spojitost s místem něčím zcela novým, neboť před rokem 1967 nebyly se Západní zdí nikterak spojovány. Prvním z nich byl poutní svátek Šavu'ot, kterým je připomínán den, ve kterém Hospodin daroval Mojžíšovi Tóru na hoře Sinaj. Zdroje uvádějí, že počet návštěvníků o tomto dvoudenní svátku dosáhl celkového čísla 200 000. Zhruba poloviční počet poutníků dorazil na místo o několik týdnů později na postní svátek 9. avu, čehož se zúčastnil i izraelský prezident.²⁴⁰ Uvážíme-li, že v tomto roce čítalo obyvatelstvo Jeruzaléma přibližně čtvrt milionu, a to včetně Arabů, je evidentní, jak obrovský zájem zpřístupnění místa pro Židy hned od počátku vyvolalo.²⁴¹ Vnímání postního svátku 9. avu však prodělalo po roce 1967 zásadní změnu směrem k připomínce dobytí Západní zdi a tím

²³⁷ SALES, B., One group's proposal for Mideast peace: Build the Third Temple.

²³⁸ *Iz* 56,7.

²³⁹ SALES, B., Holy work or troublemaking? Laying the groundwork for a Third Temple in Jerusalem.

²⁴⁰ COHEN-HATTAB, K., From Wailing to Rebirth: The Development of the Western Wall as an Israeli National Symbol After the Six-Day War, str. 292.

²⁴¹ BERGER, M. J.; AHIMEIR, O., *Jerusalem: a city and its future*, str. 35.

i pozitivnímu vnímání, než ke vzpomínce zničení Druhého chrámu jakožto dějinné katastrofy.²⁴²

Oslavy dalších svátků, především Nového roku a Jom kipur, provázelo dříve zakázané trubení na šofar. Syntéza náboženského a národního pojetí místa byla patrná při svátku Chanuka, když z města Modi'in-Makabim-Re'ut vyrazil běžec s pochodní, kterou nakonec zapálil svíčky na chanukové menorě. Tisk vnímal tuto událost jako zlomovou a zároveň klíčovou, neboť tím byla symbolicky obnovena svoboda Izraele po více jak dvou tisíciletích.²⁴³

Zcela novým národním svátkem, slaveným 28. dne měsíce ijaru, byl Den Jeruzaléma (hebr. *jom Jerušalajim*). Při jeho prvních oslavách v roce 1968 se jej zúčastnilo asi 50 000 lidí. Kromě čtení modliteb za stát a padlé vojáky, zazněla izraelská národní hymna. Počet účastníků novodobého svátku každoročně vzrůstal, přičemž třetího roku dosáhl již úctyhodného čísla 100 000.²⁴⁴

4.2 Izraelské obranné síly

Spojení Izraelských obranných sil a Západní zdi v rituálním kontextu je spjato s Brigádou výsadkářů, která zde jako první po roce 1967 konala své vojenské obřady. Později se k tomu přidal každoroční Den vzpomínek na padlé izraelské vojáky (hebr. *jom ha-zikaron*), který je připomínán 4. ijaru. Vzpomínkový den je v Izraeli připomínán od roku 1951, kdy jej ustanovil tehdejší premiér a ministr obrany David Ben Gurion. Slavnostní přísahu zde skládají i noví členové Izraelských obranných sil. Tyto aktivity vyvolávaly negativní reakce ze strany ultraortodoxních Židů, ať už jednotlivců přímo na místě, či prostřednictvím náboženských institucí jimi kontrolovanými. Právě tyto instituce pracovaly

²⁴² RICCA, S., *Heritage, Nationalism and the Shifting Symbolism of the Wailing Wall*, str. 178.

²⁴³ COHEN-HATTAB, K., *From Wailing to Rebirth: The Development of the Western Wall as an Israeli National Symbol After the Six-Day War*, str. 293.

²⁴⁴ COHEN-HATTAB, K., *From Wailing to Rebirth: The Development of the Western Wall as an Israeli National Symbol After the Six-Day War*, str. 293.

během let na zajištění nadřazenosti náboženství nad národnostním aspektem místa, kterému se nehodlaly bez odporu podvolit. Separace pohlaví nejen bezprostředně před Západní zdí, ale i na celém prostranství před ní, je jedním z požadavků těchto institucí.²⁴⁵

Prvním organizovaným obřadem, který se konal u Západní zdi v režii Izraelských obranných sil, bylo shromáždění generálů, kterého se účastnil jak ministr obrany Moše Dajan, tak náčelník Generálního štábu Jicchak Rabin. Následujícího roku 1968 se Dne vzpomínek zúčastnil izraelský prezident Zalman Šazar. V dalších letech byly vytvořeny ceremoniální protokoly ke konání tohoto památného dne, kterého se účastnily vedoucí špičky izraelské politiky. Přítomnost pozůstalých rodičů po padlých izraelských vojácích byla akcentována tak, aby se ceremonie dostala do všeobecného povědomí izraelské společnosti. Noví vojáci Izraelských obranných sil před rokem 1967 skládali přísahu na vojenských základnách, případně na historicky významných místech, jako je např. pevnost Masada. Ceremoniál přísahy se u Západní zdi nekonal z jasných příčin, neboť místo patřilo Jordánsku. Už v březnu 1968 byl zformulován přesný protokol, podle kterého noví rekruti přísahali tak, aby nebyly narušeny náboženské procedury spojené s místem. Přísaha se konala po večerních modlitbách (hebr. *ma'ariv*) a bylo dovoleno používat pouze šofary jako hudební nástroje. V nadcházejících letech skládaly u Západní zdi přísahu všechny nové jednotky vojáků. Byly v nich zahrnuty prvky odkazující na národní charakter místa, stejně tak jako na náboženský. Navzdory snaze předejít konfliktům s nábožensky orientovanými návštěvníky, vyvolaly armádní obřady negativní reakce ze strany ultraortodoxních Židů, kvůli kterým rezignoval i rabín Západní zdi Meir Ganc v 80. letech. Nakonec bylo dosaženo kompromisu a ceremonie jsou konány podle přesně stanovených pravidel, která nenarušují náboženskou povahu místa.²⁴⁶ Vojenské ceremonie probíhají výhradně

---

²⁴⁵ COHEN-HATTAB, K., *From Wailing to Rebirth: The Development of the Western Wall as an Israeli National Symbol After the Six-Day War*, str. 283.

²⁴⁶ COHEN-HATTAB, K., *From Wailing to Rebirth: The Development of the Western Wall as an Israeli National Symbol After the Six-Day War*, str. 290-292.

v prostoru vzdálenějším od Západní zdi, ke které bývá během večera omezen nebo zcela zamezen bezprostřední přístup.²⁴⁷

V dnešní době zní při Dni vzpomínek sirény, při jejichž zvuku seřazení vojáci mlčky stojí na prostranství před Západní zdí. V tento den jsou rovněž bilancovány oběti izraelských vojáků, kteří zemřeli při výkonu služby. Jmenný seznam čítá takřka 24 000 padlých vojáků a přes 3 000 civilních obětí terorismu. V projevu prezidenta jsou připomínány i ti padlí, jejichž ostatky se dodnes nepodařilo vrátit do Izraele. Rodinám vojáků je slíbeno, že závazek státu vrátit domů všechny své vojáky nebude porušen a bude na něm pracováno, dokud se nepodaří splnit daný slib.²⁴⁸

Na počátku roku 1973 se objevil plán na vybudování památníku pro osvoboditele Západní zdi. Měl být využit jako podstavec pro svíci při Dni vzpomínek na padlé vojáky.²⁴⁹ Pomník nakonec nebyl zbudován, jelikož vyvolal odpor z náboženských kruhů. Tehdejší ministr spravedlnosti Ja'akov Šimšon Šapira odmítl jakoukoli myšlenku pomníku na místě, neboť by mohl podle něj zastínit význam Západní zdi, nebo by mohl případně vyvolávat dojem sochy, které je nepřípustné se klanět.²⁵⁰

---

²⁴⁷ Viz Obrázek č. 7.

²⁴⁸ BACHNER, M., Somber Memorial Day events begin with siren and ceremony at Western Wall.

²⁴⁹ *Davar*: 23. února 1973.

²⁵⁰ COHEN-HATTAB, K., From Wailing to Rebirth: The Development of the Western Wall as an Israeli National Symbol After the Six-Day War, str. 295.

5 SPRÁVA A ŘÍZENÍ

Ministr náboženství Zerach Warhaftig reagoval na přenesení pravomocí v souvislosti se správou Západní zdi na jeho ministerstvo 7. srpna 1967 následovně: *„Někteří by byli rádi, kdyby Západní zeď byla muzeem či monumentem, ale to se nestane. Západní zeď nebude historickým místem, tak jako jsou místa jiná.“*²⁵¹ Zdá se, že jeho vyjádření bylo namířeno především vůči armádě, která by si v případě „přivlastnění“ místa uzurpovala hlavní pozornost spojenou s ním pro sebe, čímž by byl náboženský význam odsunut na vedlejší kolej. Proti přenesení rovnováhy vnímání místa ve prospěch náboženského významu protestoval již před šestidenní válkou profesor Ješa'ejahu Leibowitz. Po válce zastával názor, že by se Izrael měl zbavit okupovaných míst, a to včetně Západní zdi, které přezdíval „diskotel“.²⁵² Další názor k charakteru místa zazněl z úst básníka Nathana Altermana, zastávce myšlenky Velkého Izraele (hebr. *erec jisra'el ha-šlema*), který do diskuze o identitě Západní zdi poznamenal: *„Podstatou Západní zdi je to, že je spjata s kořeny a podstatou židovského náboženství. Je to zbytek místa uctívání, zbytek nejposvátnějšího symbolu jednoty a síly víry... Protože je Západní zeď místem modlitby existující náboženské entity, a ne pozůstatkem víry, která zmizela a již neexistuje, není zde kontrola náboženskými kruhy neopodstatněná. Naopak, je to věc přirozeného spojení a sebevědomí.“*²⁵³

Mohl by následovat ještě dlouhý výčet názorů z obou táborů, jejichž stoupenci horlivě diskutovali prostřednictvím svých dopisů v izraelských denících v onom roce. Celá diskuze o povaze místa připomíná věčnou debatu o tom, kdo je Žid. Podle některých jsou Židé národem, podle jiných je Židem jen ten, kdo je spjat s náboženstvím a národní charakter judaismu zcela opomíjí. Otázku, co je v Izraeli národní a co náboženské, raději vynechme, neboť by k tomu existovalo jistě více názorů než

---

²⁵¹ *Davar*: 7. srpna 1967.

²⁵² COHEN-HATTAB, K., *From Wailing to Rebirth: The Development of the Western Wall as an Israeli National Symbol After the Six-Day War*, str. 288.

²⁵³ *Ma'ariv*: 25. srpna 1967.

obyvatel země. Obdobnou otázku vznesl čtenář deníku Davar, když se ptal: „*Zda rituální obřizka je náboženským nebo národním obřadem, když se tážeme, zda je Západní zeď národním či náboženským pokladem.*“²⁵⁴ Ministr náboženství Warhaftig k polemice o tom, co je posvátné národní a co posvátné náboženské místo, řekl, že náboženský význam místa předcházal tomu národnímu. Proto podle něj není možné, aby cokoli přeneslo posvátný a náboženský význam Západní zdi do roviny národní či sekulární.²⁵⁵ Ministerstvo náboženství nechalo v roce 1988 zřídit nadaci Western Wall Heritage Foundation, jako vládní orgán pověřený kultivací, rozvojem a péčí o Západní zeď a tunely vedoucí pod ní. Tím byla ještě více utvrzena pozice tohoto ministerstva na svatém místě tak, aby si jej nepřisvojovaly jiné vládní orgány, např. Úřad pro přírodu a parky.²⁵⁶

Máme-li zhodnotit, jakou architektonickou změnou prošlo prostranství před Západní zdí o roku 1967, dospějeme pravděpodobně k jednomu společnému závěru. Chybí zde jednotící prvek, který by protínal celé náměstí. Důvod, proč nikdy nebylo realizováno komplexní řešení, které by jednotně řešilo celý prostor po zbourané Marocké čtvrti, je prostý. Architektonické plány ze 70. let, jak naložit s dobytým místem, byly rozhodně zajímavé. Připravili je známí architekti Isamu Noguči a Moše Safdie, který později navrhl nové muzeum v Památníku obětí a hrdinů holocaustu Jad Vašem v Jeruzalémě. Před Západní zdí mělo být vybudováno několik teras nad sebou, z nichž nejnižší by zpřístupňovala nejspodnější základy opěrné zdi. Další návrh počítal s postavením další menší zdi z černého kamene, který by připomínal tragédii holocaustu. Všechny navrhované projekty vždy narazily na odpor různých segmentů společnosti a společná shoda na některém z nich se zdá být proto nemožná. Ostatně to ukazuje i současný stav prostranství, neboť se zde přesně tak mísí dané segmenty. Posvátné místo přiléhající těsně k Západní zdi, vzdálenější náměstí s národně-sekulárním charakterem,

²⁵⁴ Davar: 15. srpna 1967.

²⁵⁵ COHEN-HATTAB, K., From Wailing to Rebirth: The Development of the Western Wall as an Israeli National Symbol After the Six-Day War, str. 290.

²⁵⁶ BORSCHER-DAN, A., When men and women prayed together at the Western Wall.

archeologické lokality bezprostředně přiléhající z jihu, a mezi tím vedoucí tubus na Chrámovou horu pro nemuslimy.²⁵⁷ Tato nepříliš vzhledná dřevěná lávka, připomínající spíše provizorní lešení, na místě nepůsobí pozitivním estetickým dojmem. Při pohledu z jihu, od místa které je vyhrazené pro společné modlitby mužů a žen, připomíná prostranství spíše staveniště, kde se už několik desítek let nepohnul jediný trám. Celá situace je důsledkem sveřepého dodržování a současně vynalézavého obcházení status quo.

V souvislosti s návštěvou Západní zdi je třeba zmínit některé okolnosti, které jsou spjaty se vstupem do prostoru Western Wall Plaza. Do ohraničené oblasti se je možné dostat z jihu, kde je umístěn hlavní vstup. Menší vchod se nachází na západě a je odtud čelní pohled na Západní zeď. Návštěvník musí tedy projít jedním z těchto oficiálních vstupů, které jsou však otevřeny 24 hodin denně, kromě výjimečných událostí. Při průchodu je obvykle povinen projít bezpečnostním rámem a případná zavazadla nechat zkontrolovat skrze rentgen. Tato zařízení nejsou v provozu během šabatu a tudíž jsou návštěvníci kontrolováni pouze sporadicky a ručně pracovníky ostrahy. Smysl těchto kontrol je ale nanejvýš diskutabilní, neboť při delším pozorování bystrý pozorovatel odhalí řadu osob, které tyto kontroly zcela míjí. Jsou to především ultraortodoxní Židé, vojáci, maminky s kočárky a další typy lidí, které se znudění pracovníci ostrahy z nejrůznějších důvodů neobtěžují kontrolovat ani během všedních dnů, kdy jsou zmíněná bezpečnostní zařízení v provozu.

Na místě došlo i k několika neobvyklým událostem, které nebyly bezprostředně někým zaviněny. Právě z důvodu zjevně chybějícího viníka mohou tyto incidenty nabývat i náboženského rozměru. Tato situace nastala, když přibližně 400 kilogramový kámen dopadl těsně vedle modlící se ženy v prostranství vyhrazeném pro ně i muže v červenci 2018.²⁵⁸ Celá

---

²⁵⁷ RICCA, S., Heritage, Nationalism and the Shifting Symbolism of the Wailing Wall, str. 180-181.

²⁵⁸ Viz Obrázek č. 8.

událost byla náhodně natočena i očitým svědkem.²⁵⁹ Dle vyjádření jeruzalémských archeologů šlo o zcela ojedinělou událost, pokud jde o velikost uvolněného kamene. K jeho pohybu a následnému pádu došlo patrně vlivem hromadění vody mezi bloky a rovněž k tomu přispěly i kořeny rostlin. Nadace Western Wall Heritage Foundation, která je vládou pověřena správou lokality Západní zdi, převzala kámen k dalšímu zkoumání. Nezvyklá velikost a potenciální nebezpečí dalších uvolněných částí kamenných bloků zvýšily tlak na jednání, která vedou zástupci náboženských úřadů, jmenovitě zastoupených vrchním rabinem Západní zdi Šmu'elem Rabinovičem, a pracovníky Izraelské památkové správy. Téma je citlivé s ohledem na udržení status quo, proto se ozývají spíše umírněnější hlasy volající po důsledném monitorování kamenných bloků. Žádné rozsáhlejší a invazivní zásahy nelze v tomto ohledu očekávat, přinejmenším dokud nedojde k mnohem rozsáhlejšímu uvolnění kamenných bloků nebo usmrcení osob.²⁶⁰

Podle izraelského archeologa Zachiho Dvira dva tisíce let stará zeď potřebuje restaurování a posílení pevnosti kamenných bloků, neboť se pomalu ale jistě rozpadá.²⁶¹ Jelikož k incidentu došlo ráno po 9. avu a zároveň na speciálním místě u Západní zdi,²⁶² které je od roku 2000 vyhrazené pro příslušníky reformního proudu judaismu, ve kterém se muži i ženy modlí společně, představitel politické strany Židovský domov Dov Kalmanovič jej interpretuje jako Boží znamení, které by mělo přimět reformní hnutí změnit názor na ženy a jejich přístup k posvátnému místu. Zmíněná sekce, ve které jsou dovoleny společné modlitby, má projít rozsáhlou rekonstrukcí, kterou schválil Kneset, navzdory řadě kritických hlasů z řad opozice.²⁶³ Kalmanovič přitom nejprve tvrdil, že uvolnění kamene nesmí být interpretováno jako Boží zásah, aby pak provedl názorový obrat na opačný pól, směrem k podpoře myšlenek

²⁵⁹ The Times of Israel, Minister calls emergency meeting over fallen Western Wall block.

²⁶⁰ LEE, D., Fallen Western Wall Stone Moved, As Thorough Examination Of Site Underway.

²⁶¹ OSTER, M., The Western Wall 'spit out a stone,' and some see a message from above.

²⁶² Společné modlitební místo je nazýváno Ezrat Jisrael.

ultraortodoxních Židů, podle kterých je to zásah z nebe. Archeologové se k problému staví pragmaticky, neboť odmítají spekulovat o příčinách pádů kamenů. Hodlají však vyhovět náboženským požadavkům a nadcházející práce provádět v souladu s nimi. Podle archeologa Meira Ben Dova je celá diskuze o spadlém kameni zbytečná, protože kvůli kusu spadlého vápence Mesiáš určitě nepřijde.²⁶⁴

Jedním z důsledků uvolnění onoho 400 kilogramů vážícího kamenného bloku, bylo zavedení důslednějších pravidelných optických kontrol kamenů v Západní zdi. Inspekci provádí nadace Western Wall Heritage Foundation dvakrát ročně – na jaře a na podzim před svátky Pesach a Novým rokem. Kontrolována je stabilita kamenných kvádrů a na správnost prováděných prací dohlíží hlavní rabín Západní zdi, Šmu'el Rabinovič. V oněch termínech jsou také odstraňovány přání a modlitby, které lidé vkládají do mezer mezi kamennými bloky. Podle halachy jsou považovány za posvátné, a proto jsou v souladu s náboženským právem pohřbeny.²⁶⁵ Pracovníci Western Wall Heritage Foundation odstraní při úklidových pracích ze spár tisíce papírových lístků, které musí mnohdy z úzkých mezer mezi bloky složitě vytahovat.²⁶⁶

5.1 Ženské hnutí Women of the Wall

Na konci 80. let došlo k zformování skupiny nábožensky orientovaných feministek, jejichž cílem bylo nárokování si některých práv na náboženské projevy u Západní zdi. Hnutí Women of the Wall (hebr. *nešot ha-kotel*) především požadovalo právo na hlasité modlitby, které jsou podle halachy vyhrazeny pouze mužům.²⁶⁷ Toto hnutí bylo založeno jako důsledek události z prosince 1988, při které se skupina žen vedená Rivkou Hautovou modlila za blaho Státu Izrael na prostranství před Západní zdí. Během čtení svitku Tóry došlo ze strany přítomných

²⁶³ BEN-OZER, T.; SHARON, J., WATCH: Stone falls out of Western Wall above egalitarian prayer platform.

²⁶⁴ OSTER, M., The Western Wall 'spit out a stone,' and some see a message from above.

²⁶⁵ OSTER, M., Western Wall stones inspected for stability.

²⁶⁶ Jewish Telegraphic Agency., Western Wall cleaned for Passover.

ultraortodoxních Židů k napadení těchto žen, jejich proklínání a ubližování jim na zdraví. Tehdejší rabín Západní zdi Jehuda Getz událost na místě komentoval směrem k ultraortodoxním výtržníkům slovy: „*Nechte je pokračovat, jejich služba je podle halachy*“.²⁶⁸ Na rozdíl od nábožensko-národního souboje o charakter a nároky na Západní zeď je tento konflikt pouze v rovině náboženské, neboť jak nábožensky orientované feministky z hnutí Women of the Wall, tak ultraortodoxní Židé patří do tohoto diskurzu.

Konfrontaci žen z hnutí Women of the Wall s ultraortodoxními Židy z nedávné doby zachycuje následující svědectví antropoložky Hannah Mayne: „*V červnu 2015 jsem navštívila Západní zeď, když (ženy z) Women of the Wall sloužily na místě modlitbu během novolunní. Bylo půl osmé a chladný ranní vzduch byl již napjatý. Měsíční bitva o zvukovou scénu začala. (Hnutí) Women of the Wall bylo shromážděno v zadní části ženské sekce, koncentrováno ve skupině čítající asi padesát nebo šedesát (žen). Za nimi na místě, které odděluje ženskou sekci od hlavního prostranství, skupina přibližně dvaceti či více mladých ultraortodoxních mužů křičících urážky. Na další straně vlevo v mužské sekci, skupinky mužů zvolávající jejich modlitby s důrazem, aby přehlušili hlasy Women of the Wall. Na oplátku ženy zpívaly ranní liturgii ještě hlasitěji.*“²⁶⁹ Tyto každý měsíc opakující se akce hnutí Women of the Wall vyvolaly reakci ze strany Western Wall Heritage Foundation. Tento vládní orgán nechal postupně zvyšovat bariéru oddělující mužskou a ženskou sekci, aby nedocházelo k pronášení svitků Tóry právě do části vyhrazené ženám.²⁷⁰ Další konfrontace se odehrála při připomínce 30 let od založení hnutí Women of the Wall. V březnu 2019 někteří ultraortodoxní Židé z mnohatisícového davu shromážděného před Západní zdí napadli skupinu asi 150 žen z onoho hnutí, plivali na ně a fyzicky je napadali. Zasahující policie v rámci zabránění eskalování konfliktu doporučila

²⁶⁷ MAYNE, H., Divine law and ethical immanence at the Western Wall in Jerusalem, str. 365.

²⁶⁸ *Women of the Wall: The First Years.*

²⁶⁹ MAYNE, H., Divine law and ethical immanence at the Western Wall in Jerusalem, str. 367.

²⁷⁰ BORSCHERL-DAN, A., When men and women prayed together at the Western Wall.

přesun ženám z hnutí Women of the Wall do rovnostářské sekce na jihu Západní zdi.²⁷¹

Z hlediska rabínské literatury bývají ženy vyčleňovány do zvláštní skupiny, avšak v kontextu dnešní doby zaznívají z liberálních židovských kruhů jiné názory. Podle nich by dnes halacha měla reflektovat současné požadavky na rovnost pohlaví. V praxi to znamená zrovnoprávnění žen v náboženském kontextu a povolení provádět a používat dříve zakázané úkony a předměty. Sama organizace Women of the Wall se prezentuje jako zastřešující hnutí pro ženy z různých proudů současného judaismu, které má za cíl novou interpretaci náboženských pramenů v kontextu moderní doby a jejich požadavků. Západní zeď v tomto boji stojí na pomyslném vrcholu a cílem organizace je uskutečnit změny skrze celou izraelskou společnost.²⁷² Předsedkyně hnutí Anat Hoffmanová kritizuje například premiéra Netanjahua za jeho spolupráci s náboženskými extrémisty, jak označuje některé předáky ultraortodoxních Židů. Podle Hofmannové tak premiér nevychází vstříc požadavkům většiny židovstva, z něhož nadpoloviční většinu tvoří ženy. Zástupkyně a ženy z Women of the Wall nemíní ustoupit z používání modlitebních talitů a čtení ze svitků Tóry v ženské sekci Západní zdi. Požadavek na zanechání tohoto jednání je podle nich stejně absurdní, jako kdyby někdo požadoval, aby v mužské sekci nesměly být nošeny na hlavě kipy.²⁷³

Kritika směrem k ženám z Women of the Wall zaznívá jak z náboženského, tak ze sekulárního spektra izraelské společnosti. Mezi vytýkané věci patří zejména jejich exhibicionismus a účelové provokace. Z náboženského tábora jsou kritizovány snahy o vyvolání konfliktů, přičemž ultraortodoxní Židovky dle jejich vyjádření touží po klidu. Rovněž je zpochybňována autenticita a pravost používaných modlitebních předmětů. Jednání hnutí Women of the Wall odsoudil v tomto kontextu

---

²⁷¹ LIPSHIZ, C., Women of the Wall activists shoved, spat on at 30th anniversary event.

²⁷² MAYNE, H., Divine law and ethical immanence at the Western Wall in Jerusalem, str. 365-366.

²⁷³ SALES, B., Suspension of Western Wall deal leaves Jewish leaders feeling betrayed.

hlavní sefardský rabín Ovadia Josef v přednášce, kde se vyhrazoval vůči nošení talitů a tfilim těmito ženami.²⁷⁴

---

²⁷⁴ MAYNE, H., Divine law and ethical immanence at the Western Wall in Jerusalem, str. 369.

6 ÚLOHA ZÁPADNÍ ZDI V SOUDOBÉ IZRAELSKÉ POLITICE

Západní zeď je symbolem, který si přisvojily rozličné složky izraelské společnosti. Ultraortodoxní Židé ji využívají jako vlastní enklávu a místo pro protesty, což se postupem času stalo výhodným především pro přívržence náboženského charakteru místa, kam tato skupina bezesporu patří. Ultraortodoxní komunita využila současně Západní zdi pro vlastní etablování, o čemž svědčí jejich rostoucí přítomnost na místě, resp. v samotném Jeruzalémě. Z hlediska globálního se Západní zeď stala místem, kde se setkávají slavné osobnosti, Židé z celého světa, politici, duchovní vůdci, umělci a další významní lidé. Každá zpráva o návštěvě někoho společensky významného přidává již tak známému místu další sílu a důležitost.²⁷⁵

Izraelský Nejvyšší soud v roce 2013 rozhodl, že ženy z hnutí Women of the Wall není možné zatýkat pro jejich modlitební aktivity u Západní zdi. V reakci na to ultraortodoxní Židovky přestaly s ranními modlitbami při novolunní a své aktivity přesunuly do tunelů pod Západní zeď. Z očitých svědectví vyplývá, že se miska vah nyní přehoupla ve prospěch žen z Women of the Wall, alespoň pokud jde o izraelskou policii. Ta totiž zatkla postarší ultraortodoxní Židovku potom, kdy se pouze letmo dotkla ženy z Women of the Wall, aniž by došlo k fyzickému napadení. V kamenných chodbách, které vedou v Západní zdi a pod Chrámovou horou vykonávají ultraortodoxní Židovky své modlitby v tichosti. Místo je chápáno jako nejbližší ke zničenému Druhému chrámu a proto je mu přikládána vyšší posvátnost než kterou má Západní zeď.²⁷⁶

Dohodu o rozšíření rovnostářské sekce z roku 2016 v jižní části Západní zdi, která byla po složitých jednáních mezi Židovskou agenturou pro Izrael, zástupci neortodoxních i ultraortodoxních Židů a izraelskou vládou schválena, pozastavil premiér Netanjahu v létě roku 2017.

²⁷⁵ COHEN-HATTAB, K., *From Wailing to Rebirth: The Development of the Western Wall as an Israeli National Symbol After the Six-Day War*, str. 295.

²⁷⁶ MAYNE, H., *Divine law and ethical immanence at the Western Wall in Jerusalem*, str. 373.

Důvodem pro pozastavení byl nátlak zástupců ultraortodoxních Židů, kteří se sice podíleli na předešlých vyjednáváních, při kterých došlo k dohodě zúčastněných stran, zároveň však pracovali na tom, aby k reálnému rozšíření sekce nedošlo. O rozšíření místa pro společné modlitby mužů a žen usilují především zástupci Židů pocházejících ze Spojených států, od kterých si premiér Netanjahu vysloužil značnou kritiku, kvůli nedodržení stanovené dohody. Podle vyjádření premiérový kanceláře však práce na rozšíření modlitebního prostoru neustanou, přestože bude nutné uzavřít novou dohodu a následně ji ratifikovat v Knesetu. Celý problém dostane pravděpodobně na stůl izraelský Nejvyšší soud, jelikož zainteresované strany nebudou zřejmě schopny nového konsenzu. Z vyjádření premiéra vyplývá, že je spíše nakloněn na stranu reformních Židů, neboť usiluje o urychlení prací na rozšíření modlitebního prostoru.²⁷⁷

Zmíněná událost je součástí širšího problému, jemuž je izraelský premiér vystaven. Na domácí půdě čelí tlaku ze strany ultraortodoxních Židů.²⁷⁸ Vzhledem k demografickým změnám v jejich prospěch, vznášejí své požadavky se zvyšujícím se důrazem.²⁷⁹ Tyto hlasy není možné ignorovat, neboť zástupci ultraortodoxních Židů jsou v Knesetu často zastoupeni tak, že se bez jejich podpory neobejde sama vláda.²⁸⁰ Proti tomu stojí zástupci především reformních Židů, pocházejících ze Spojených států.²⁸¹ Vzhledem k tomu, jak významnou roli hrají Spojené státy, resp. americké židovstvo v Izraeli, není možné ignorovat ani tyto hlasy.²⁸² Premiér se tak ocitá pod skutečně nezáviděníhodným tlakem, neboť jen stěží může vyhovět navzájem protichůdným požadavkům různých zástupců.

---

²⁷⁷ SALES, B., Suspension of Western Wall deal leaves Jewish leaders feeling betrayed.

²⁷⁸ SANCHEZ, R., Benjamin Netanyahu gives in to ultra-Orthodox pressure and stops Western Wall deal to allow men and women to pray together.

²⁷⁹ KALEV, G., The Ultra-Orthodox Will Determine Israel's Political Future.

²⁸⁰ DOLSTEN, J., Netanyahu didn't win Israel's election. So why is he getting the chance to form a government?.

²⁸¹ WEISMAN, J., American Jews and Israeli Jews Are Headed for a Messy Breakup.

²⁸² ADKINS, L. E., Israeli, French and American Jews agree on almost everything – except Trump.

Z hlediska mezinárodního vnímání Západní zdi přinesla změna americké administrativy v lednu 2017 v souvislosti s nástupem prezidenta Donalda Trumpa nové posuny směrem k prolomení rétoriky trvající na zachování hranic z roku 1967. Podle nové Trumpovy administrativy není možné docílit takového řešení, ve kterém by Západní zeď nepatřila Izraeli. V tomto ohledu jde o prolomení status quo, neboť žádná předešlá americká administrativa od šestidenní války neuznala nárok Izraele na území dobytá v tomto konfliktu, kam právě Západní zeď spadá.²⁸³ Podle vysoce postaveného úředníka americké administrativy, si Spojené státy „nedokáží představit žádnou situaci, za níž by Západní zeď nebyla součástí Izraele“. Z jeho úst rovněž zaznělo, že „konkrétní hranice suverenity Izraele budou součástí konečné dohody o statusu“.²⁸⁴

V prosinci 2017 uznal americký prezident Jeruzalém jako hlavní město Izraele, když oznámil přesun velvyslanectví Spojených států z Tel Avivu právě do něj. Přestěhování bude ovšem záležitostí několika let a rovněž v oznámení nezaznělo, že by Spojené státy uznávaly neomezenou svrchovanost Izraele nad celým městem.²⁸⁵ Donald Trump navštívil Západní zeď v květnu 2017 se svou rodinou, přitom však odmítl doprovod izraelského premiéra Netanjahua a dalších zástupců vládního úřadu. Stal se tak prvním úřadujícím prezidentem Spojených států, který ve své funkci svaté místo navštívil.²⁸⁶ Předešlý prezident Barack Obama Západní zeď rovněž navštívil, avšak ještě v době kdy vykonával senátorskou funkci.²⁸⁷ Před Západní zdí uvítal Trumpa vrchní rabín Šmu'el Rabinovič a daroval mu knihu Žalmů. Během rozhovoru s americkým prezidentem jej seznámil krátce s historií svatého místa. Trump pak s černou kipou na hlavě přistoupil k Západní zdi a vložil do štěrbin mezi kamennými bloky psaný lístek s přáním. Celá návštěva byla soukromého charakteru, o čemž svědčí jak nepřítomnost izraelského protějšku, tak opatření během

---

²⁸³ KAMPEAS, R., Trump administration: Western Wall will surely be a part of Israel.

²⁸⁴ KAMPEAS, R., The Trump team's surprising comments on who owns the Western Wall, explained.

²⁸⁵ KOPLOW, M. J., Winners and losers as the US recognizes Jerusalem as Israel's capital.

²⁸⁶ BARDUGO, I., Trump, family make private visit to Western Wall.

akce. Při nich bylo celé prostranství před Západní zdí uzavřeno, odizolováno plátny pro pocit soukromí a byl značně omezen přístup novinářům. Trumpova manželka Melania a dcera Ivanka navštívily během návštěvy ženskou sekci Západní zdi.²⁸⁸

Především v diskuzích v rámci silně nábožensky orientovaných stran je význam Západní zdi postupně přehodnocován, neboť se stále objevují ambice na samotnou Chrámovou horu. Zastoupení těchto stran v Knesetu narůstá, což jen podtrhuje demografický vývoj v Izraeli, a proto není možné tuto změnu přehlížet. Ačkoli se vláda snažila přesměrovat zájem především směrem z Chrámové hory a alespoň částečně tím utlumit vášně a třenice, právě tyto náboženské strany si ve svých rétorikách pohrávají s myšlenkou Třetího chrámu a jeho umístění namísto mešity al-Aqsá a Skalního dómu.²⁸⁹

---

²⁸⁷ AHREN, R., Where Obama's visiting in Israel, where he isn't, and why.

²⁸⁸ BARDUGO, I., Trump, family make private visit to Western Wall.

²⁸⁹ RICCA, S., Heritage, Nationalism and the Shifting Symbolism of the Wailing Wall, str. 182.

ZÁVĚR

Cílem této práce bylo poskytnout přehledný obraz vnímání Západní zdi v Jeruzalémě. Ke splnění tohoto úkolu bylo přistoupeno tak, aby byly nejprve chronologicky představeny dějiny svatého místa judaismu. S tím je spjato krátké rekapitulování období Prvního chrámu a zejména pak Druhého chrámu, neboť právě jeho pozůstatkem do dnešních dnů je Západní zeď.

Od zničení Druhého chrámu byly sledovány postoje a jejich vývoj v rámci judaismu, které v souvislosti s onou katastrofou vznikaly. Přestože v několika vypjatých okamžicích historie byly momenty, ve kterých se obnova chrámu zdála být na pořadu dne, nakonec k ní nikdy nedošlo. Když byly posléze na Chrámové hoře postaveny muslimské svatyně, Židé se stále více upínali k původně nepřilíš významné opěrné zdi zničeného jeruzalémského chrámu. Byla však jediným dosud stojícím svědectvím Druhého chrámu. V mnoha ohledech proto převzala jeho úlohu, přinejmenším pokud jde o nejvýznamnější místo pro judaismus. Její význam pak zažívá opravdovou renesanci od roku 1967, kdy Izraelci dobyli východní Jeruzalém a začlenily město spolu s ní do svého území.

Během dvou tisíciletí, ve kterých se nad správou Jeruzaléma vystřídal množství mocenských skupin, pocítovali Židé různou měrou ona střídání panovníků. V některých obdobích jim nebyl přístup do Jeruzaléma, tedy i k Západní zdi, vůbec dovolen, případně byla umožněna návštěva pouze během jediného dne v roce. V průběhu dlouhého panování muslimů ve středověku se Židé museli smířit s mnohými zákazy a restrikcemi, avšak obecně vzato byla jim tolerována přítomnost u Západní zdi. Na základě zjištěných informací z pramenů se domnívám, že tento ústupek vůči Židům byl jen nepatrným v kontextu vlivu, jež muslimové v oblasti získávali od 7. století. Přítomnost muslimských svatyní na Chrámové hoře odsouvala diskuzi o obnově chrámu do ryze teoretické roviny a návštěvy a poutě v úzké uličce pod

mešitami nevyvolávaly ve správcích města přílišné znepokojení z možné ztráty mocenského postavení.

Situace v Palestině se však začala rapidně měnit ke konci 19. století, kdy rodící se sionistické hnutí, první světová válka a rozpad Osmanské říše rozbouřily dění v oblasti. Od této doby je k dispozici také obrazový materiál ve formě fotografií, na kterých můžeme sledovat, jakou změnou Západní zeď během půldruhého století prošla. Rozsáhlé stavební úpravy po roce 1967 daly vzniknout Western Wall Plaza, přičemž se o vzniknuvším prostranství hovoří jako o synagoze pod širým nebem.

V průběhu panování Britského impéria se dostávají do popředí novodobé problémy spojené se správou místa a ambicemi různých skupin na její případné vlastnictví. Právě v tomto období se objevují neúspěšné pokusy o oddělování mužů a žen u Západní zdi, které stále vyvolávají neklid v nejvyšší izraelské politice, navzdory uplynulému století. K tomuto zdánlivě bipolárnímu problému se přidaly různorodé snahy jednotlivých sektorů izraelské společnosti, čímž se ze Západní zdi a prostoru kolem ní vytvořil konglomerát často zcela protichůdných zájmů. Každý z oněch sektorů si snaží vydobýt si zde pokud možno nárok na co největší prostor, a pokud toho dosáhne, vynakládá nejvyšší úsilí na udržení pozice. Konkrétně to znamená souboj o výšku bariéry mezi mužskou a ženskou částí prostranství či možnost projevat některé náboženské úkony a rituály. Onen slepenec různých zájmů rozhodně nekončí v této rovině, neboť do něj zasahují další složky, ať už ministerstvo náboženství s Western Wall Heritage Foundation, ministerstvo obrany a Izraelské obranné síly, hnutí Women of the Wall, ultraortodoxní Židé, sekulární Izraelci, muslimové a další zájmové skupiny, z nichž každá má potřebu zaujmout k Západní zdi svůj jedinečný postoj.

Závěrem práce si dovoluji zařadit Západní zeď mezi zdi, které v lidských dějinách vytvořily nesmazatelnou stopu, byť to patrně nebylo původním záměrem stavitelů Druhého chrámu. Západní zeď se tak bezesporu ocitla mezi slavnými stavbami, které měly stěžejní vliv na chod

světových dějin, jmenovitě mezi Velkou čínskou zeď nebo Berlínskou zeď, či mezi některé neméně známé.

POZNÁMKY

aktualiz. – aktualizované

ar. – arabského

arab. – arabsky

č. – číslo

ČEP – Český ekumenický překlad

dopl. – doplněné

hebr. – hebrejsky

mj. – mimo jiné

např. – například

opr. – opravené

př. o. l. – před občanským letopočtem

příp. – případně

resp. – respektive

srov. – srovnej

str. – strana

vč. – včetně

vyd. – vydání

zejm. – zejména

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

ADKINS, Laura E. Israeli, French and American Jews agree on almost everything – except Trump. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 2. června 2019 [cit. 2020-02-12]. Dostupné z: <https://www.jta.org/2019/06/02/israel/israeli-french-and-american-jews-agree-on-almost-everything-except-trump>

AHREN, Raphael. Where Obama's visiting in Israel, where he isn't, and why. *The Times of Israel* [online]. Jeruzalém: The Times of Israel, 18. března 2013 [cit. 2020-02-07]. Dostupné z: <https://www.timesofisrael.com/where-obamas-visiting-in-israel-where-he-isnt-and-why/>

ARBEL, Rachel. Menorah and Magen David: The Evolution of Zionist Symbols. *The Israel Museum Journal*. 1998, **16**, 22-23 [cit. 2020-01-29].

Asian Art Museum. *Translation of the Cyrus Cylinder* [online]. San Francisco: Asian Art Museum [cit. 2019-11-06]. Dostupné z: <https://education.asianart.org/explore-resources/background-information/translation-cyrus-cylinder>

BAHAT, Dan. *The Illustrated Atlas of Jerusalem*. Jerusalem: The Israel Map and Publishing Company LTD, Israel, 1996. ISBN 9789652203489.

BACHNER, Michael. Somber Memorial Day events begin with siren and ceremony at Western Wall. *The Times of Israel* [online]. Jeruzalém: The Times of Israel, 7. Května 2019 [cit. 2020-02-05]. Dostupné z: <https://www.timesofisrael.com/somber-memorial-day-events-begin-with-siren-and-ceremony-at-western-wall/>

BARDUGO, Israel. Trump, family make private visit to Western Wall. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 22. května 2017 [cit. 2020-02-07]. Dostupné z: <https://www.jta.org/2017/05/22/israel/trump-family-make-private-visit-to-western-wall>

BEN-OZER, Tamar.; SHARON, Jeremy. WATCH: Stone falls out of Western Wall above egalitarian prayer platform. *The Jerusalem Post* [online]. Jeruzalém: The Jerusalem Post, 23. června 2018 [cit. 2020-01-18]. Dostupné z: <https://www.jpost.com/Israel-News/WATCH-Stone-falls-out-of-Western-Wall-above-egalitarian-prayer-platform-563176>

BERGER, Marshall J.; AHIMEIR, Ora. *Jerusalem: a city and its future*. Syracuse N.Y.: Syracuse University Press, 2002. ISBN 9780815629139.

Bible Písmo Svaté Starého a Nového zákona (vč. DT knih). Český ekumenický překlad. Praha: Česká biblická společnost, 2011. ISBN 9788087287002.

Biblické období. *Velvyslanectví Státu Izrael v České republice* [online]. Praha: Velvyslanectví Státu Izrael v České republice [cit. 2019-10-27]. Dostupné z: <https://embassies.gov.il/Praha/AboutIsrael/history/Pages/History-Biblical-Times.aspx>

BLOCH, Abraham P. *The Biblical and Historical Background of Jewish Customs and Ceremonies*. New York: KTAV Publishing House, Inc., 1980. ISBN 9780870686580.

BORSCHEL-DAN, Amanda. When men and women prayed together at the Western Wall. *The Times of Israel* [online]. Jeruzalém: The Times of Israel, 29. června 2017 [cit. 2020-02-17]. Dostupné z: <https://www.timesofisrael.com/when-men-and-women-prayed-together-at-the-western-wall/>

BROŽ, Ivan. *Arabsko-izraelské války: 1948-1973*. 2., dopl. a opr. vyd. Praha: Epoque, 2010. Polozapomenuté války. ISBN 9788074250446.

CAHANER, Lee.; MALACH, Gilad.; CHOSHEN, Maya. Statistical Report on Ultra-Orthodox Society in Israel. *The Israel Democracy Institute* [online]. Jeruzalém: The Israel Democracy Institute, 31. prosince 2017 [cit. 2020-02-12]. Dostupné z: <https://en.idi.org.il/articles/20439>

COHEN-HATTAB, Kobi.; BAR, Doron. From Wailing to Rebirth: The Development of the Western Wall as an Israeli National Symbol After the Six-Day War. *Contemporary Jewry* [online]. 2018, **38**(2), 281-300 [cit. 2020-01-19]. DOI: 10.1007/s12397-018-9251-z. ISSN 0147-1694. Dostupné z: <http://link.springer.com/10.1007/s12397-018-9251-z>

ČEJKA, Marek. *Izrael a Palestina: minulost, současnost a směřování blízkovýchodního konfliktu*. 3., aktualiz. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2013. ISBN 9788087474907.

Davar: 7. srpna 1967. Tel Aviv: Histadrut, **1967**(12824), 8 s. Dostupné také z: <http://www.jpess.nli.org.il/Olive/APA/NLI/?action=tab&tab=browse&pub=DAV#panel=browse>

Davar: 11. srpna 1967. Tel Aviv: Histadrut, **1967**(19828), 41 s. Dostupné také z: <http://www.jpess.nli.org.il/Olive/APA/NLI/?action=tab&tab=browse&pub=DAV#panel=browse>

Davar: 15. srpna 1967. Tel Aviv: Histadrut, **1967**(12831), 8 s. Dostupné také z: <http://www.jpess.nli.org.il/Olive/APA/NLI/?action=tab&tab=browse&pub=DAV#panel=browse>

Davar: 23. února 1973. Tel Aviv: Histadrut, **1973**(14615), 58 s. Dostupné také z: <http://www.jpess.nli.org.il/Olive/APA/NLI/?action=tab&tab=browse&pub=DAV#panel=browse>

DOLSTEN, Josefín. Netanyahu didn't win Israel's election. So why is he getting the chance to form a government? *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 26. září 2019 [cit. 2020-02-12]. Dostupné z: <https://www.jta.org/2019/09/26/israel/netanyahu-didnt-win-israels-election-so-why-is-he-getting-the-chance-to-form-a-government>

EISENSTADT, David. Mamluke and Early Ottoman Jerusalem. [online]. Ramat-Gan, Israel, 1997, Březen 1997 [cit. 2019-11-25]. Dostupné z: https://www.biu.ac.il/JS/rennert/history_10.html. Internet Educational Activities. Bar-Ilan University.

FINKEL, Irvin. *The Cyrus Cylinder: The Great Persian Edict from Babylon*. London: Bloomsbury Publishing, 2013. ISBN 9780857723246.

GILBERT, Martin. *Izrael: dějiny*. Přeložil Josef OREL. Praha: BB art, 2002. ISBN 8072577409.

GOLD, Dore. *Boj o Jeruzalém: radikální islám, Západ a budoucnost Svatého města*. Přeložila Gita Zbavitelová. Praha: Garamond, 2014. ISBN 9788074072208.

GOODBLATT, David. *Historical Perspectives: From the Hasmoneans to Bar Kokhba in the Light of the Dead Sea Scrolls : Proceedings of the Fourth International Symposium of the Orion Center for the Study of the Dead Sea Scrolls and Associated Literature*. Leiden: BRILL, 2001. ISBN 9789004120075.

HADANI, Dan.; HASSON, Nir. How a Small Group of Israelis Made the Western Wall Jewish Again. In: *Haaretz* [online]. Tel Aviv: Haaretz, 3. června 2017 [cit. 2020-02-12]. Dostupné z: https://www.haaretz.co.il/polopoly_fs/1.5676181!/image/1018316866.jpg

HASSON, Nir. Palestinians Stone Western Wall Worshippers; Police Shut Temple Mount to non-Muslims. *Haaretz* [online]. Tel Aviv: Haaretz, 28. června 2016 [cit. 2020-01-18]. Dostupné z: <https://www.haaretz.com/israel-news/police-shut-temple-mount-to-non-muslim-visitors-1.5402348>

HELLER, Jan. Heslo „Jóšijáš“. In PROSECKÝ, Jiří (ed.). *Encyklopedie starověkého Předního východu*. Praha: Libri, 1999. ISBN 8085983583. Str. 164.

HELLER, Jan.; CHARVÁT, Petr. Heslo „Jeruzalém“. In PROSECKÝ, Jiří (ed.). *Encyklopedie starověkého Předního východu*. Praha: Libri, 1999. ISBN 8085983583. Str. 162-163.

HERTZBERG, Arthur. JUDAISM AND THE LAND OF ISRAEL. In NEUSNER, Jacob. *Understanding Jewish Theology: Classical Issues and Modern Perspectives*. Global Academic Publishing, 2001. ISBN 9781586840907. str. 75-88.

CHARVÁT, Petr.; NOVÁKOVÁ, Nea. Heslo „Chrám“. In PROSECKÝ, Jiří (ed.). *Encyklopedie starověkého Předního východu*. Praha: Libri, 1999. ISBN 8085983583. Str. 140-142.

CHLUBNÝ, Jiří. Antický svět: Židé [online]. 21. dubna 2015 [cit. 2019-11-10]. Dostupné z: <http://www.antickysvet.cz/26061n-zide>

JAGER, Avi. The myth of compulsory military service in Israel. *The Jerusalem Post* [online]. Jeruzalém: The Jerusalem Post, 18. října 2018 [cit. 2020-02-12]. Dostupné z: <https://www.jpost.com/Opinion/The-myth-of-compulsory-military-service-in-Israel-569779>

JAROLÍMKOVÁ, Stanislava. *Světové osobnosti, jak je (možná) neznáte 1*. Praha: Albatros Media a.s., 2017. ISBN 9788026709633.

Jewish Telegraphic Agency. Israeli Jewish couple marries on Temple Mount despite ban on rituals. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 30. června 2017 [cit. 2020-02-17]. Dostupné z: <https://www.jta.org/2017/06/30/israel/israeli-jewish-couple-marries-on-temple-mount-despite-ban-on-rituals>

Jewish Telegraphic Agency. Western Wall cleaned for Passover. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 7. dubna 2014 [cit. 2020-02-07]. Dostupné z: <https://www.jta.org/2014/04/07/lifestyle/western-wall-cleaned-for-passover>

KALEV, Gol. The Ultra-Orthodox Will Determine Israel's Political Future. *Foreign Policy* [online]. Washington: Foreign Policy, 17. dubna 2019 [cit. 2020-02-12]. Dostupné z: <https://foreignpolicy.com/2019/04/17/the-ultra-orthodox-will-determine-israels-political-future-haredi-likud-netanyahu-shas-deri-utj/>

KAMPEAS, Ron. The Trump team's surprising comments on who owns the Western Wall, explained. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 18. prosince 2017 [cit. 2020-02-07]. Dostupné z: <https://www.jta.org/2017/12/18/politics/the-trump-teams-surprising-comments-on-who-owns-the-western-wall-explained>

KAMPEAS, Ron. Trump administration: Western Wall will surely be a part of Israel. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 15. prosince 2017 [cit. 2020-02-07]. Dostupné z: <https://www.jta.org/2017/12/15/politics/trump-administration-western-wall-will-surely-be-a-part-of-israel>

KOPLow, Michael J. Winners and losers as the US recognizes Jerusalem as Israel's capital. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 6. prosince 2017 [cit. 2020-02-07]. Dostupné z: <https://www.jta.org/2017/12/06/opinion/winners-and-losers-as-the-us-recognizes-jerusalem-as-israels-capital>

KRÄMER, Gudrun. *A History of Palestine: From the Ottoman Conquest to the Founding of the State of Israel*. Princeton: University Press, 2011. ISBN 9780691150079.

KRUPP, Michael. *Dějiny státu Izrael: od založení do dneška (1948-2013)*. Praha: Vyšehrad, 2013. ISBN 9788074292958.

KRUPP, Michael. *Osmnáct století Izraele: Od zániku Chrámu do počátků sionismu*. Praha: P3K, 2010. ISBN 9788087186053.

LEE, David. Fallen Western Wall Stone Moved, As Thorough Examination Of Site Underway. *The Media Line* [online]. New York: The Media Line, 25. července 2018 [cit. 2020-01-18]. Dostupné z: <https://themedialine.org/news/fallen-western-wall-stone-moved-as-thorough-examination-of-site-underway/>

LIPHSHIZ, Cnaan. Women of the Wall activists shoved, spat on at 30th anniversary event. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 8. března 2019 [cit. 2020-02-06]. Dostupné z: <https://www.jta.org/quick-reads/women-of-the-wall-activists-shoved-pushed-at-30th-anniversary-event>

Ma'ariv: 21. prosince 1970. Tel Aviv, 1970, **23**(8038), 32 s. Dostupné také z: <http://www.jpress.nli.org.il/Olive/APA/NLI/?action=tab&tab=browse&pub=MAR#panel=browse>

Ma'ariv: 25. srpna 1967. Tel Aviv, 1967, **20**(7023), 59 s. Dostupné také z: <http://www.jpress.nli.org.il/Olive/APA/NLI/?action=tab&tab=browse&pub=MAR#panel=browse>

Ma'ariv: 28. října 1971. Tel Aviv, 1971, **24**(8297), 32 s. Dostupné také z: <http://www.jpress.nli.org.il/Olive/APA/NLI/?action=tab&tab=browse&pub=MAR#panel=browse>

MACHÁČEK, Štěpán. Češi vykopávají v Izraeli chrámový komplex. Nápadně se podobá biblickému popisu Šalamounova chrámu. *Český rozhlas* [online]. Jeruzalém: Český rozhlas, 2019, 12. dubna 2019 [cit. 2019-10-30]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/veda-technologie/historie/jeruzalem-bible-salamoun-salamounuv-chram-archeologie-vykopavky-zide_1904120707_gak

MAYNE, Hannah. Divine law and ethical immanence at the Western Wall in Jerusalem. *Anthropological Theory* [online]. 2019, **19**(3), 362-384 [cit. 2020-01-27]. DOI: 10.1177/1463499619832707. ISSN 1463-4996. Dostupné z: <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1463499619832707>

Midrash Tehillim: Sefaria Midrash AGGADIC MIDRASH [online]. The Sefaria Library [cit. 2020-01-17]. Dostupné z: https://www.sefaria.org/Midrash_Tehillim.11.4?lang=bi

Mishnah Middot: Sefaria Mishnah SEDER KODASHIM [online]. The Sefaria Library [cit. 2019-11-13]. Dostupné z: https://www.sefaria.org/Mishnah_Middot.1?lang=en

MOURAD, Suleiman A. Heslo „AQSA MOSQUE“. In MERI, Josef W. (ed.). *Medieval Islamic Civilization: An Encyclopedia*. Oxford: Routledge, 2006. ISBN 9780415966900. Str. 50-51.

NEWMAN, Ja'akov.; SIVAN, Gavri'el. *Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů*. Přeložili Dušan ZBAVITEL, Markéta ZBAVITELOVÁ. Praha: Sefer, 1992. Judaika. ISBN 8090089534.

NOSEK, Bedřich.; DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. Vydání druhé, upravené a doplněné. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 9788024629964.

NOVÁKOVÁ, Nea.; PECHA, Lukáš.; RAHMAN, Furat. *Dějiny Mezopotámie*. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 8071844160.

OSTER, Marcy. The Western Wall 'spit out a stone,' and some see a message from above. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 25. července 2018 [cit. 2020-02-06]. Dostupné z: <https://www.jta.org/2018/07/25/culture/western-wall-spit-stone-see-message>

OSTER, Marcy. Western Wall stones inspected for stability. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 3. dubna 2019 [cit. 2020-02-06]. Dostupné z: <https://www.jta.org/quick-reads/western-wall-stones-inspected-for-stability>

PAPOUŠEK, Dalibor. Pád Jeruzalémského chrámu a konec světa. In BĚLKA, Luboš. *Konec světa*. Brno: Masarykova univerzita, 2014. ISBN 9788021069510. str. 7-21.

Protection of Holy Places Law 5727 (1967). *Knesset Website* [online]. Jeruzalém: Knesset, 2003 [cit. 2020-01-19]. Dostupné z: <https://www.knesset.gov.il/laws/special/eng/HolyPlaces.htm>

RENDTORFF, Rolf. *Hebrejská bible a dějiny: úvod do starozákonní literatury*. Vydání čtvrté. Praha: Vyšehrad, 2015. ISBN 9788074295416.

REVKIN, Noam.; BACHNER, Michael. Somber Memorial Day events begin with siren and ceremony at Western Wall. In: *The Times of Israel* [online]. Jeruzalém: The Times of Israel, 7. května 2019 [cit. 2020-02-12]. Dostupné z: <https://static.timesofisrael.com/www/uploads/2019/05/F190507NRF32.jpg>

RICCA, Simone. Heritage, Nationalism and the Shifting Symbolism of the Wailing Wall*. *Archives de sciences sociales des religions* [online]. 2010, (151), 169-188 [cit. 2020-01-29]. DOI: 10.4000/assr.22401. ISSN 0335-5985. Dostupné z: <http://journals.openedition.org/assr/22401>

RUBINGER, David.; POOLE, Shelia M. Paratroopers in iconic photo from the Six-Day War at The Temple. In: *The Atlanta Journal-Constitution* [online]. Atlanta: The Atlanta Journal-Constitution, 1. června 2017 [cit. 2020-02-12]. Dostupné z: https://www.ajc.com/rf/image_lowres/Pub/p8/AJC/2017/06/01/Images/newsEngine.18841948_David_Rubinger-_GPO-UNQXRK24JN6-400x532.jpg

SADEK, Vladimír. Heslo „Šalomoun“. In PROSECKÝ, Jiří (ed.). *Encyklopedie starověkého Předního východu*. Praha: Libri, 1999. ISBN 8085983583. Str. 364.

SALES, Ben. Holy work or troublemaking? Laying the groundwork for a Third Temple in Jerusalem. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 9. července 2013 [cit. 2020-02-17]. Dostupné z: <https://www.jta.org/2013/07/09/israel/holy-work-or-troublemaking-laying-the-groundwork-for-a-third-temple-in-jerusalem>

SALES, Ben. One group's proposal for Mideast peace: Build the Third Temple. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 28. července 2014 [cit. 2020-02-17]. Dostupné z: <https://www.jta.org/2014/07/28/culture/one-groups-proposal-for-mideast-peace-build-the-third-temple-1>

SALES, Ben. Suspension of Western Wall deal leaves Jewish leaders feeling betrayed. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 25. června 2017 [cit. 2020-02-05]. Dostupné z: <https://www.jta.org/2017/06/25/united-states/suspension-of-western-wall-deal-leaves-jewish-leaders-feeling-betrayed>

SANCHEZ, Raf. Benjamin Netanyahu gives in to ultra-Orthodox pressure and stops Western Wall deal to allow men and women to pray together. *The Telegraph* [online]. Jeruzalém: The Telegraph, 26. června 2017 [cit. 2020-02-12]. Dostupné z: <https://www.telegraph.co.uk/news/2017/06/26/benjamin-netanyahu-gives-ultra-orthodox-pressure-stops-western/>

SHALEM, Yisrael. Aelia Capitolina, Jerusalem as a Roman Pagan City [online]. Ramat-Gan, Israel, 1997, Březen 1997 [cit. 2019-11-12]. Dostupné z: https://www.biu.ac.il/JS/rennert/history_5.html. Internet Educational Activities. Bar-Ilan University.

SHALEM, Yisrael. Jerusalem in the First Temple period (c.1000-586 B.C.E.) [online]. Ramat-Gan, Israel, 1997, 6. března 1997 [cit. 2019-10-27]. Dostupné z: https://www.biu.ac.il/JS/rennert/history_3.html. Internet Educational Activities. Bar-Ilan University.

SHALEM, Yisrael. Sancta Hierosolymitana - Jerusalem in the Byzantine Period (324 C.E. - 638 C.E.). [online]. Ramat-Gan, Israel, 1997, Březen 1997 [cit. 2019-11-19]. Dostupné z: https://www.biu.ac.il/JS/rennert/history_7.html. Internet Educational Activities. Bar-Ilan University.

SHALEM, Yisrael. Second Temple Period (538 B.C.E. to 70 C.E.) Persian Rule. [online]. Ramat-Gan, Israel, 1997, 10. března 1997 [cit. 2019-11-05]. Dostupné z: https://www.biu.ac.il/JS/rennert/history_4.html. Internet Educational Activities. Bar-Ilan University.

SHALEM, Yisrael. The Early Arab Period - 638-1099 [online]. Ramat-Gan, Israel, 1997, Březen 1997 [cit. 2019-11-20]. Dostupné z: https://www.biu.ac.il/JS/rennert/history_8.html. Internet Educational Activities. Bar-Ilan University.

SHARON, Jeremy. Jewish prayer has returned to the Temple Mount - exclusive. *The Jerusalem Post* [online]. Jeruzalém: The Jerusalem Post, 12. prosince 2019 [cit. 2020-02-02]. Dostupné z: <https://www.jpost.com/Arab-Israeli-Conflict/Jewish-prayer-has-returned-to-the-Temple-Mount-exclusive-610781>

SCHÄFER, Peter. *Dějiny Židů v antice: od Alexandra Velikého po arabskou nadvládu*. Praha: Vyšehrad, 2003. Historica (Vyšehrad). ISBN 8070216336.

SCHMEMANN, Serge. Orthodox Israelis Assault Jews Praying at Western Wall. *The New York Times* [online]. New York: The New York Times, 13. června 1997 [cit. 2020-01-17]. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/1997/06/13/world/orthodox-israelis-assault-jews-praying-at-western-wall.html>

SINDEL, Yonatan.; NEWMAN, Marissa.; BORSCHEL-DAN, Amanda. Ancient boulder dislodges from Western Wall, crashes down near woman at prayer. In: *The Times of Israel* [online]. Jeruzalém: The Times of Israel, 23. července 2018 [cit. 2020-02-12]. Dostupné z: <https://static.timesofisrael.com/www/uploads/2018/07/F180723YS59.jpg>

SLÁDEK, Pavel. *Malá encyklopedie rabínského judaismu*. Praha: Libri, 2008. ISBN 9788072773794.

SMITH, Anthony D. *The nation in history: historiographical debates about ethnicity and nationalism*. Lebanon: University Press of New England and Polity Press, 2000. ISBN 9781584650409.

STEMBERGER, Günter. *Klasické židovství: kultura a historie rabínské doby*. Praha: Vyšehrad, 2011. Světová náboženství (Vyšehrad). ISBN 9788074291852.

Tablet Magazine. Mixtape Part II: Iron and Gold. *Tablet Magazine*. [online]. New York: Tablet Magazine, 1. června 2018 [cit. 2020-01-18]. Dostupné z: <https://www.tabletmag.com/jewish-life-and-religion/263265/israel-story-mixtape-2-jerusalem-of-gold>

The Israel Forever Foundation. YERUSHALAYIM SHEL ZAHAV-יְרוּשָׁלַיִם שֶׁל זָהָב. *The Israel Forever Foundation*. [online]. [cit. 2020-01-18]. Dostupné z: https://israelforever.org/interact/multimedia/yerushalayim_shel_zahav/

The National Library of Israel. Jerusalem of Gold. *The National Library of Israel*. [online]. Jeruzalém, The National Library of Israel [cit. 2020-01-18]. Dostupné z: <https://web.nli.org.il/sites/nli/english/music/compilations/pages/jerusalem.aspx>

The Temple Mount, Jews and Debate. *Embassy of Israel* [online]. London: Embassy of Israel, 2015, 16. prosince 2015 [cit. 2020-02-03]. Dostupné z: <https://embassies.gov.il/london/NewsAndEvents/Pages/The-Temple-Mount,-Jews-and-Debate.aspx#p>

The Times of Israel. Minister calls emergency meeting over fallen Western Wall block. *The Times of Israel* [online]. Jeruzalém: The Times of Israel, 23. června 2018 [cit. 2020-01-18]. Dostupné z: <https://www.timesofisrael.com/minister-calls-meeting-over-dislodged-western-wall-block/>

TYDLITÁTOVÁ, Věra. *Dějiny přemýšlení o náboženství a víře*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2010. ISBN 9788070439395.

UN SECURITY COUNCIL. *REPORT: of the Commission appointed by His Majesty's Government in the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, with the approval of the Council of the League of Nations, to determine the rights and claims of Moslems and Jews in connection with the Western or Wailing Wall at Jerusalem*. [online]. London: H.M. STATIONERY OFFICE, 1930 [cit. 2019-11-22]. Dostupné z: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N68/042/86/PDF/N6804286.pdf>

Ústav pro jazyk český. *Slovník spisovného jazyka českého: Heslo "Jeruzalém"* [online]. Praha: Ústav pro jazyk český, 2019 [cit. 2019-11-05]. Dostupné z: https://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?heslo=jeruzalémský&sti=23810&where=full_text&hsubstr=no

Ústav pro jazyk český. *Velká písmena – stavby a jejich části, stanice a zastávky: Psaní názvů chrámů, bazilik, kostelů, kaplí, rotund* [online]. Praha: Ústav pro jazyk český, 2019 [cit. 2019-11-05]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=187#nadpis2>

WEISMAN, Jonathan. American Jews and Israeli Jews Are Headed for a Messy Breakup. *The New York Times* [online]. New York: The New York Times, 4. ledna 2019 [cit. 2020-02-12]. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/2019/01/04/opinion/sunday/israeli-jews-american-jews-divide.html>

WELLNER, Ludvík V. *Ptolemaiovci: z makedonských hor na trůn faraonů*. Praha: Epoque, 2011. ISBN 9788074250705.

Women of the Wall: The First Years [online]. Jerusalem, Women of the Wall [cit. 2020-01-29]. Dostupné z: <https://www.womenofthewall.org.il/the-first-years/>

RESUMÉ

This diploma thesis deals with the general perception of the Western Wall in Jerusalem. It presents the history, symbolism and contemporary role of the holy site of Judaism. The sources from which the significance of this place is derived, its perception during the Middle Ages and the early modern period up to the present state, are presented. The periods in which the First and Second Temple of Jerusalem stood, are briefly presented. Since 70 AD, the periods of time during which the administration of the Western Wall and Jerusalem have gradually shifted from the Romans to the Muslims and the Ottomans, including the brief period of the crusades during the Middle Ages, are introduced.

The diploma thesis also mentions with the perception of the Western Wall during the nascent Zionist movement. The following chapter captures the presence of Great Britain in the area and the creation of the British Mandate of Palestine, during which precedents have been created in relation to the Western Wall, many of them remain to this day. Next follows the period of the establishment of an independent Israeli state and especially the events related to the key year of 1967, during which the Jewish state conquered the Old City of Jerusalem and the Western Wall became part of it. Since this breakthrough year, a turbulent development has been observed, during which the Western Wall has become one of the central themes in Israel. This theme and its formation have been influenced by various population groups.

The specific customs and rituals that are associated with visiting this holy place are analyzed here in the context of holidays and other special occasions in which the Israeli Defense Forces or senior officials use the place. It discusses the way of administering and managing the holy place with regard to the current divisions between the Western Wall Heritage Foundation and the reformist Jewish movement Women of the

Wall. The Western Wall events that resonated within Israel's highest politics are also presented. In connection with the latest events, the changes that occurred following the election of Donald Trump as US President and the involvement of his administration in resolving the Israeli-Palestinian conflict (to which the Western Wall problems also fall), are discussed.

Most of the text talks about the history of the past two centuries. During this time, the site underwent a large number of changes and gained so many new connotations that their number could barely compete with previous periods.

PŘÍLOHY

Obrázek č. 1. Chizkijášův tunel. 23. srpna 2016 (Foto: autor)

Obrázek č. 2. Vizualizace Druhého chrámu v Izraelském muzeu v Jeruzalémě, pohled z východní strany od Olivové hory. 23. srpna 2016 (Foto: autor)

Obrázek č. 3. Římské Cardo v Židovské čtvrti Starého města v Jeruzalémě. 17. srpna 2012 (Foto: autor)

Obrázek č. 4. Izraelští vojáci u Západní zdi v červnu 1967. (Zdroj: RUBINGER, D.; POOLE, S. M., Paratroopers in iconic photo from the Six-Day War at The Temple.)

Obrázek č. 5. Demolice domů Marocké čtvrti v roce 1967. (Zdroj: HADANI, D.; HASSON, N., How a Small Group of Israelis Made the Western Wall Jewish Again.)

Obrázek č. 6. Prostranství před Západní zdí. 22. srpna 2016 (Foto: autor)

Obrázek č. 7. Izraelští vojáci před Západní zdí za zvuku sirén během Dne vzpomínek v roce 2019. (Zdroj: REVKIN, N.; BACHNER, M., Somber Memorial Day events begin with sirens and ceremony at Western Wall.)

Obrázek č. 8. Spadlý kus kamenného bloku u části Západní zdi vyhrazené pro společné modlitby mužů a žen. Vlevo žena, kterou kámen těsně minul, vpravo ministryně kultury Miri Regev. 23. července 2018 (Zdroj: SINDEL, Y.; NEWMAN, M.; BORSCHEL-DAN, A., Ancient boulder dislodges from Western Wall, crashes down near woman at prayer.)